

YENİ TÜRKİYE’DE DEMOKRASİ OKUMALARI*

THE EVALUATION OF DEMOCRACY IN THE NEW TURKEY

Ahmet ASKER*

Geliş Tarihi/Received:11.12.2020

Kabul Tarihi/Accepted:19.03.2021

ASKER, Ahmet, (2021), “Yeni Türkiye’de Demokrasi Okumaları”, Belgi Dergisi, S.22, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2021/II, ss. 123-149.

Öz

Yeni Türkiye söylemi, saltanatın kaldırılarak cumhuriyetin ilan edildiği ve Türk inkılabının uygulandığı iki dünya savaşı arası zaman dilimine işaret eder. Batılı ve ulusal basında bu söyleme sık sık rastlamak mümkündür. Atatürk ise Yeni Türkiye’nin mimarı olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla Yeni Türkiye ile Atatürk’ün iktidar dönemi iç içe geçmiş, özdeşleşmiştir. Yeni Türkiye’nin inşası sürecinde demokrasi gözden düşmüş, otoriter ve totaliter eğilimli faşist ve komünist ideolojiler iktidara gelmişlerdir. Atatürk devrimlerinin kararlılıkla uygulandığı Yeni Türkiye, dönemin siyasal atmosferinden etkilenmiştir. 1929’da yaşanan dünya ölçeğindeki ekonomik buhran sonrasında, genç cumhuriyetin siyaset ve ekonomisine istikrar kazandırma arayışı yoğunlaşmıştır. Kemalizm prensipleri bu süreçte şekillenmiş, parti devlet bütünlüğü sağlanmış, ancak demokrasi arayışları sonlanmamıştır. Demokratik değerlerin gözden düştüğü 1930’lu yıllarda ulusal ve yabancı basında milli egemenlik, liberalizm, parlamentarizm ve demokrasiyi değerlendiren yazılar kaleme alınmıştır. Dünya tarihinin çalkantılı bu dönemine tezat bir şekilde, Türkiye’de demokrasiyi öven birçok yazı kaleme alınmıştır. Tek parti yönetimine rağmen, Türkiye’nin demokratik bir ülke olduğu ve Atatürk’ün demokrasiye bağlılığı takdir edilmiştir. Yeni Türkiye’de demokrasinin varlığı, tek parti içinde muhalefete izin verildiği söylemi ile açıklanmıştır. Bizzat Atatürk, demokrasinin ayrıntılı analizini yapmış, Türkiye’de demokratik bilincin gelişmesini arzulamış, hatta kız kardeşini yeni bir partinin kuruluşunda görevlendirerek muhalefeti cesaretlendirmiştir. Recep Peker, Mahmut Esat Bozkurt, Şükrü Kaya gibi önemli görevlerde bulunanlar, Atatürk’ün demokrasi hakkındaki görüşlerini paylaşmışlar, onlar da Atatürk gibi demokraside bireysel özgürlüğün sınırını milli çıkarlar ile çizmişlerdir. Bu yazının amacı, Atatürk’ün hedef olarak belirlediği Muasır Medeniyetin ibresinin keskin bir kırılma ile en sağa ve sola kaydığı iki dünya savaşı arası dönemde, kendine istikrarlı bir yön arayan Yeni Türkiye’de demokrasi kavrayışını 1930’lu yılların ulusal ve yabancı basınında yer alan demokrasi okumaları ışığında anlamaya çalışmaktır.

Anahtar Sözcükler: *Demokrasi, Parlamentarizm, Liberalizm, Faşizm, Kemalizm, Atatürk.*

*Bu makale, “Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışının 100. Yılı, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Demokrasi Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı / Trakya Üniversitesi, 11-14 Mart 2020, Edirne’de sözlü olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD, ahmet_asker@mersin.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-8795-5261>).

Abstract

New Turkey rhetoric falls into the time period when the republic was declared by abolishing the sultanate and the Turkish revolution occurred between the two world wars. It is possible to come across this discourse frequently in the Western and national press. Atatürk has been regarded as the architect of the new Turkey. Thus, the new Turkey and Atatürk's ruling period have been identified as closely interrelated. The notion of democracy was overlooked during the process of founding the new Turkey, fascist and communist ideologies which were leaning towards authoritarianism and totalitarianism came to power. The new Turkey where Atatürk's reforms were implemented decisively was influenced by the political atmosphere of the era. After the world-wide economic crisis in 1929, the quest to stabilize the politics and economy of the young republic was intensified. The principles of Kemalism were shaped in this process, party state integrity was achieved, but the search for democracy was not finalised. In the 1930s, when democratic values were overlooked, articles evaluating national sovereignty, liberalism, parliamentarism and democracy in national and foreign press were published. As a stark contrast to the turbulent period in the history of the world, many articles that praised democracy were published in Turkey. Despite the one-party state, the commitment to democracy by Turkey and Atatürk was praised. The existence of democracy in the new Turkey is explained by the rhetoric that opposition is allowed within one party. Atatürk himself made a detailed analysis of democracy, desired the development of democratic consciousness in Turkey, and even encouraged the opposition by appointing his sister in the establishment of a new party. Those in important offices such as Recep Peker, Mahmut Esat Bozkurt, Şükrü Kaya shared Atatürk's views on democracy and drew the boundary of individual freedom with national expediency. The purpose of this article is to try to understand the implementation of democracy attempts of the new Turkey which was seeking a stable direction during a period when the target set by Atatürk to raise to the level of civilised nations was shifted to far right and far left sharply between the two world wars.

Keywords: *Democracy, Parliamentarism, Liberalism, Fascism, Kemalism, Atatürk.*

GİRİŞ

29 Ekim 1923’te cumhuriyetin ilan edilmesi, Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Henüz 1921’de Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun; 1. *Hakimiyet bilâkaydû şart milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.* 2. *İcra kudreti ve teşri salahiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.* 3. *Türkiye Devleti, Büyük Milleti Meclisi tarafından idare olunur ve hükûmeti “Büyük Millet Meclisi Hükûmeti” unvanını taşır* maddeleri ile egemenliğin sadece millete ait olduğu ve milletin üstünde bir güç tanınmadığı net bir şekilde ifade edilmiştir. Saltanatın (1 Kasım 1922) ve halifeliğin (3 Mart 1924) ilgası, muhalif seslere rağmen Atatürk’ün kararlı liderliği sayesinde gerçekleşmiştir. Lozan antlaşmasının imzalanmasıyla (24 Temmuz 1923) milli mücadele dönemi sonlanmış, hemen sonrasında fiili durumun adı konularak cumhuriyet ilan edilmiş ve devletin yönetim şekli 1924 anayasasının I. maddesinde resmen yerini almıştır: *Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.*

Cumhuriyeti kuran aydınlanmacı kadro, *yeni Türkiye’yi* çağdaş-batı uygarlığı seviyesine yükseltebilmek, diğer bir deyişle Türkiye Cumhuriyeti’ni *asri, binaenaleyh garbi* bir devlet haline getirebilmek için çok çalışmıştır. Anti emperyalist milli mücadeleyi başarıyla sonuçlandırdıktan sonra, 600 yıllık Osmanlı hanedanlığına son vererek millet egemenliğine dayalı cumhuriyet rejimini ilan eden kurucu kadro, bundan sonra çağdaş, modern bir devletin inşası için çalışacak, savaşlarla on yıllardır yıkılmış-yıkılmış, yüzyıllardır ihmal edilmiş Anadolu’yu maddi-manevi kalkındırmak için neredeyse toplumsal bir seferberlik başlatacaktır. Devlet kurumlarını seküler bir yapıya kavuşturmak, vatandaşların demokratik bilince sahip özgür bireyler olarak gelişmelerini sağlamak amacıyla ardı ardına reformlar gerçekleştirilecektir. Zira, bağınaz, taassup sahibi, yüzyıllardır cemaat kültürüyle yoğrulmuş bir kitleden, kadın-erkek ayırmadan, demokratik bilince sahip, özgür düşünebilen bireylerden oluşan modern bir toplum yaratmak işi, *“Muallimler, Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür, nesiller ister”* sözünden de anlaşılacağı üzere, Atatürk’ün en büyük idealidir. Bu amaçla 1920’li yıllarda Atatürk devrimleri süratle hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 1929 ekonomik buhranı sonrası dünya siyasetinde çalkantılı bir döneme geçilmiştir. Bu dönemde Türkiye’nin istikrara olan ihtiyacından dolayı, Türk inkılabını tanımlama, bir ideoloji etrafında formüle etme arayışları başlamıştır. Bu arayıştan, 6 temel ilke ile tarif edilen Kemalizm doğacaktır. Bu ilkelerin arasında yer almamış olsa da demokrasi çoğu zaman halkçılık ilkesiyle eş anlamlı kullanılmış, demokratik bir toplum yaratma hayali kuran Atatürk baş öğretmen sıfatıyla vatandaşları bu yönde eğitmeği kendine vazife bilmıştır.

1930’larda Avrupa üzerinde dolaşan kara bulutlar, millet egemenliği temelinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ni de etkilemiştir. Türkiye iç ve dış tehditlerden dolayı Fransız veya İngiliz tipi liberal bir demokrasiye evirilememiştir. Bir yandan, dış cephede özellikle İtalya’nın Roma İmparatorluğu’nu yeniden canlandırmayı amaçlayan yayılmacı dış politikası, diğer yandan iç cephede karşı devrim tehlikesi ve isyanlar genç cumhuriyetin varlığını tehdit eden iki önemli faktör olmuştur. Birkaç denemeden sonra muhalefetin Atatürk devrimlerinin kökleşmesine karşı tehditkâr varlığı anlaşılmalı, cumhuriyet karşıtı grupların muhalif partilerde toplanması, Atatürk’ün demokrasiye verdiği öneme rağmen,

çok partili düzene geçilmesini engellemiştir. Çok partili hayata geçiş denemeleri, bu yüzden başarısızlıkla sonuçlanmış ve otoriter karakterli tek parti rejimi savaş sonuna kadar Türkiye’de kalıcı hale gelmiştir. Tek parti döneminin basını, siyasi atmosferden etkilenmiş, ancak Atatürk devrimlerine muhalif olmamak şartıyla, güncel tartışmalara platform teşkil etmiştir.

Yeni Türkiye’de, özellikle 1930’lu yıllarda *Türk inkılabını*, çeşitli yönleriyle değerlendiren yerli-yabancı birçok yayın olmasına rağmen, Türkiye’de demokrasinin kapsamlı analizini yapan yayınlar çok değildir. Kanlı bir savaşa doğru sürüklenen Avrupa’da demokrasi, yayılcı totaliter rejimler tarafından tehdit edilirken ve faşist yönetimlerin popülaritesi artmakta iken, dış siyasetinde *yurtta sulh-cihanda sulh* şiarını benimseyen Türkiye’de, demokrasiye bağlılığı savunan yazılar kaleme alınmıştır. Türkiye’de tek parti rejimine rağmen, demokrasiden övgüyle söz edilmiş, birçok siyasetçi-yazar Türkiye’nin demokratik değerlere bağlı olduğunu, hatta bu anlamda dünyaya örnek olabilecek gerçek bir demokrasiye sahip olduğunu vurgulamıştır. Recep Peker gibi tek parti otoritesinin en ateşli savunucuları dahi demokrasi aleyhtarlığı yapmamış, Türkiye’de var olan sistemi demokrasi çerçevesinde değerlendirmiştir. Yabancı basından da aynı yöndeki değerlendirmeleri okumak mümkündür.

A. Demokrasi ve Yeni Türkiye

Türk Dil Kurumu sözlüğünde, *halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi* olarak tanımlanan demokrasi Latince kökenli bir deyimdir. Halk anlamına gelen *Demos* ile iktidar anlamına gelen *Kratos* sözcüklerinin birleşiminden oluşur. Antik çağdaki Atina kent devletlerinden modern zamanlara kadar çeşitli uygulama örneklerini görmek mümkündür. Demokrasi, söylemde herkesin arzu ettiği bir yönetim biçimi olmasına rağmen, pratikte demokratik olmayan yönetimlerin kendilerini demokratik olarak tanıtmaya çabaları, farklı demokrasi tanımlarının doğmasına sebep olmaktadır. Günümüzün modern dünyasında demokrasiyi, demokratik değerler bütününden bağımsız şekilde tanımlamak mümkün değildir. Söz konusu değerlerin başında; insan hakları, laiklik, kuvvetler ayrılığı, inanç ve ifade özgürlüğü, siyasal muhalefet, özgür medya, yönetim şeffaflığı, sosyal eşitsizlikle mücadele, fırsat eşitliği, hukukun üstünlüğü gibi olgular gelmektedir.

Türkiye’de ilk defa 1876’da meşrutiyetin ilanı ile meclis açılmış ancak II. Abdülhamit’in yetkisini kullanarak parlamentoyu kapatmasından 1908’e kadar bir istibdat dönemi yaşanmıştır. II. Meşrutiyet’in ilan edildiği 1908’de özgür bir siyasi atmosfer yaşanmışsa da savaş ve işgaller yüzünden çok uzun ömürlü olamamıştır. Ancak her iki mecliste de Padişahlık kurumu millet egemenliğinin önünde duran bir engel olarak kalmıştır. İlk Büyük Millet Meclisi, İstanbul’da Meclis-i Mebusan’ın 16 Mart 1920’de dağıtılmasından sonra 23 Nisan 1920’de Ankara’da toplanmıştır. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına, 19 Mart 1920’de Mustafa Kemal’in illere ve kolordu komutanlıklarına göndermiş olduğu seçim tebliğine göre, her ilden 5 temsilci seçilerek Ankara’ya gönderilmiştir. Ankara’da toplanan meclis, iki dereceli seçim sistemine göre düzenlenen seçimle gelen yeni üyeler ile eski Osmanlı Meclis-i Mebusanı’ndan katılan toplam 437 üyeden oluşmuştur. Meclis’in açılışına, seçim bölgelerinden gelebilen 115 mebus katılabilmektedir. Böyle bir ortamda kurulan ilk Meclis, seçimlerin 1 Nisan 1923’te yenilenmesi kararını alarak, 16 Nisan 1923’te

çalışmalarına son vermiştir. Meclis’in aldığı seçimlerin yenilenmesi kararının ardından, Haziran-Temmuz 1923’te ikinci dönem milletvekili seçimleri yapılmıştır. 29 Ekim 1923’te, Anayasa’nın birinci maddesinde yapılan değişiklikle, *Türkiye Devleti’nin hükümet biçimi, Cumhuriyet’tir* hükmü yer almıştır. Aynı gün Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk cumhurbaşkanı seçilmiş, ölümüne kadar toplam 15 yıl cumhurbaşkanlığı yapmıştır.¹

Söz konusu dönem için; *Atatürk dönemi, erken cumhuriyet dönemi* gibi çelişti adlandırmalar yapılmaktadır. Cumhuriyetin ilanından ikinci dünya savaşının sonuna kadar (1923-1943) dörder yıl arayla 6 genel seçim yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi tek başına iktidar olduğu için, söz konusu dönem, *tek parti dönemi* olarak da adlandırılır. *Yeni Türkiye* nitelendirmesi ise Atatürk’ün iktidar yıllarında Türkiye’nin köklü dönüşümünü anlatmak için kullanılmıştır.

Yeni Türkiye, cumhuriyetin kurulduğu ve *Türk inkılabının* uygulandığı iki savaş arası dönemi kapsar. Çağdaş bir ulus devlet kurma sürecinde harcanan çabalar, Atatürk’e ve lideri olduğu Türkiye Cumhuriyeti’ne bakışı kökten değiştirmiştir. Batılıların gözünde Türkiye artık eski Türkiye değildir. Osmanlı’nın küllerinden doğan bu yeni ülkenin mimarı Atatürk olduğu için *Yeni Türkiye* ile Atatürk birbirinden ayrılamayacak, iç içe geçmiş iki tarihi olgu haline gelmiştir. Fransız yazar Gérard Tongas, *La Européen* gazetesindeki bir yazısında bunu net bir şekilde ifade eder: “*Yeni Türkiyenin tarihi Atatürkün şahsî tarihine sıkı sıkıya bağlıdır. Cumhuriyeti yaratmış olan odur, onu kudretli nefesile canlandıran odur.*”²

Fransa’nın eski başbakanı Heriot, 29 Kasım 1933’te Türkiye üzerine verdiği bir konferansta cumhuriyet öncesi ziyaret ettiği İstanbul’u anlattıktan sonra, milli mücadele sonrasında büyük güçlüklerle kurulan cumhuriyet Türkiye’sinin hukuk, eğitim, kültür alanlarındaki dönüşümlerinden bahsederken şu yargıya varır: *Yeni bir Türkiye doğdu.*³ Fransız gazete *La République*’de yayınlanan bir haberde *Yeni Türkiye’nin iktisadi siyaseti*⁴; Fransız milletvekili Marice Roland’ın makalesinde, *Yeni Türkiye’nin görünüşü*⁵ başlığını kullanılmıştır. *Yeni Türkiye* söylemine diğer batılı ülkelerin basınında da sıkça rastlanabilmektedir.⁶ Aynı söylem ulusal basında da sıkça kullanılmıştır.⁷ Atatürksüz bir Türkiye artık yeni değildir, dolayısıyla onun ölümüyle beraber *Yeni Türkiye* söylemi gözden düşecektir.

1 Milletvekili genel seçimleri, 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s.7-9.

2 Gérard Tongas, “Türk yenileşmesinin sembolü Ankara”, *Aydın Tarihi*, Sayı 29, 1-30 Nisan 1936, s. 326.

3 M.E.Heriot, “Eski Türkiye’den yeni Türkiye’ye. Sabık Fransa Başvekili M.E. Herriot’un 29 ikinci teşrin 1933’de verdiği konferans”, *Aydın Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, 15 II. Teşrin- 31 I. Kanun 1933, s. 277.

4 “Yeni Türkiye’nin iktisadî siyaseti”, *La République*, 9 Birinciteşrin, 1934’den aktaran: *Aydın tarihi*, 1-31 I. Teşrin 1934, sayı 11, Matbuat Umum Müdürlüğü, 1934, s.488-9;

5 “Yeni Türkiye’nin görünüşü”, Maurice Roland’dan aktaran: *Aydın Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 12, 1-30 2. Teşrin 1934, s. 462-3.

6 Neues Wiener Tageblatt, Viyana, 25 ikincikanun 1935’ten aktaran: *Aydın Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 15, 1-28 Şubat 1935, s. 500-504; “Yeni Türkiye. Birleşik Amerikadan parlamentolar konferansına iştirak eden grup umum kâtibi A.D. Gall tarafından tanzim edilen rapor”dan aktaran: *Aydın Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 15, 1-28 Şubat 1935, s. 504-506; “Türkiye’nin yeni bünyesi”, 26 ikincikanun 1935 tarihli Times (Londra) dan aktaran: a.g.e. s.508- 512, “Yeni Türkiyeye dair”, 26 Teşrinevvel 1935 tarihli L’Indépendance Roumanile “Bükreş”-ten ve “Yeni Türkiye’nin uyanışı”, 9 Kanunuevvel 1936 tarihli Elmuttakam “Elkahire”den aktaran: *Aydın Tarihi*, 1-31 Birincikanun 1935, Sayı 25, s. 354-356. Yeni Türkiye başlığı taşıyan örnekler daha da çoğaltılabilir.

7 Falih Rıfkı Atay, “Yeni Türkiye ve rolü”, *Ulus*, 22.07.1936.

B. Demokrasinin Düşüşü

Dünya literatüründe *iki savaş arası* dönem olarak nitelendirilen 20 yıllık (1919-1939) barış döneminde Avrupa’da totaliter rejimler iktidara gelmiştir. Tarihçi Eric Hobsbawm’a göre diktatörlüklere kapı aralayan sebepler, kapitalizmin krizinden kaynaklanmaktadır. İki savaş arası dönemin siyasi, sosyal ve iktisadi koşulları liberal, demokrasilerle yönetilen kapitalist ülkeleri krize sürüklemiş, 1929 ekonomik buhranı ise kapitalist dünyanın karşı karşıya kaldığı krizi derinleştirmiştir: *“1929–33 dönemi 1913’e dönüşü sadece imkânsız değil, düşünülemez hale getiren bir kanyondur. Eski tarz liberalizm öldü ya da ölüme mahkûm olduğu anlaşıldı. Artık entelektüel-politik hegemonya için birbiriyle yarışan üç seçenek vardı.” Bunlar; henüz oluşum evresindeki Keynesçi teori, Marksist komünizm ve faşizm (ile onun Alman versiyonu Nasyonal Sosyalizm) idi.”*⁸

Liberal kapitalist sistemin krizi ve Avrupa’da iki savaş arası dönemde parlamenter demokratik rejimlere alternatif güçlerin iktidara gelmesi demokrasiyi, siyasi sorunların çözümü için yetersiz bir sistem olarak gözden düşürmüştür. Demokrasinin düşüşü, iki savaş arası dönemde dikkatlerden kaçmamış, bu konu üzerine kapsamlı çalışmalar yapılmasının gereğine işaret edilmiştir. İngiltere dışişleri bakanı Chamberlain 1936’daki bir söyleşisinde bu duruma dikkat çekmiştir: *“Devrimiz diktatörlük devridir. Müstakil, kendini hürriyet ve sulh içinde idare eden milletlerden teşkil edilmiş bir Avrupa kurulması hakkında vaktile hepimizin beslediğimiz ümidin ne sebeple boşa gittiğini iyice araştırmak parlâmentarizm idealini, liberal ve demokratik anayasayı henüz yüksek tutan bizler için ehemmiyeti inkâr edilmeyecek bir keyfiyettir.”*⁹

I. Dünya Savaşı’nın galipleri, İngiltere ve Fransa anti-revizyonist blokta demokrasi cephesinin, savaşın sonuçlarından memnun olmayan İtalya ve Almanya ise revizyonist blokta faşizm cephesinin başını çekmiştir. Özellikle Nazilerin 1933’te Almanya’da iktidara gelmesiyle bu kamplaşma Avrupa’da daha da belirginleşmiş ve 1936 İspanya iç savaşı örneğinde olduğu gibi çevre ülkelerin iç siyasetlerine sıçramıştır.

C. Türkiye’de Demokrasiye Dışardan Bakış

İki savaş arası dönemde *Yeni Türkiye* batı basınında takdir görürken, Avrupa’nın savaş sonrası durumu pek iç açıcı değildir. Özellikle 20’lerde İtalya’da ve 30’larda Almanya’da iktidara gelen Faşizm ve Nasyonal Sosyalizm, Avrupa’da demokrasi cephesi ve faşist cephe olarak iki kutuplu bir kamplaşmayı beraberinde getirmiştir. Türkiye’yi bu kamplaşmada nereye yerleştirmek daha doğru olur? Nazi Almanyası Türkiye’yi kendi safına çekmeye çalışmaktadır. Alman basınında özellikle I. Dünya Savaşı yıllarındaki silah kardeşliğine (*Waffenbrüderschaft*) sık sık vurgu yapılmıştır.¹⁰ Demokratik cephe de Türkiye’yi kendi yanında görmek istemektedir. İdeolojik saflaşma sürerken Türkiye’deki yaklaşım ise, *biz bize benzeriz* sözüyle ifade edilmiş, savaş öncesi ve süresince başarılı bir denge siyaseti yürütülmüştür.

8 Eric Hobsbawm, Kısa 20. Yüzyıl – Aşırılıklar Çağı 1914–1991, çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları, 2006, İstanbul, s. 142-143.

9 Sir Osten Çemberleyn, “Avrupa demokrasinin yıkılışı”, Ayın Tarihi, Sayı 36, 1-30 Son Teşrin 1936, s. 452.

10 Ahmet Asker, Kemalist Türkiye’den Nazi Almanyası’na karşılaştırmalı bakışlar ve alginlar 1929-1939, Libra Yayınevi, İstanbul, 2014, s.25-26.

İç siyasette, çok partili hayata geçiş denemeleri demokrasinin önemsendiğini ve samimiyetle arzu edildiğini göstermektedir. Atatürk, demokrasiye verdiği değeri birçok fırsatta dile getirmiş, okullu çocuklara demokratik bir bilinç kazandırmak amacıyla, *Türk çocuklarına yurt bilgisi notları* kitabının okullarda okutulmasını sağlamıştır. Dönemin diktatörlerinin toplumlarını demokratik değerler etrafında bilinçlendirmeye çalıştıklarını görmek olası değildir. Bu açıdan bakıldığında Atatürk’ün diğer liderlerden farkı ortaya çıkmaktadır. Nazi Almanyası ile ilgili bir kitap kaleme alan Arnold Reisman kitabının girişinde bu durumu şu cümlelerle açıklamaktadır: “Türkiye, toplumunu modernleştirme ihtiyacını kabul etmişken, Almanya ve Avusturya ise faşizme doğru geriliyordu”¹¹. Parti-devlet bütünlüğünden dolayı Türkiye’nin totaliter eğilimlere sahip olduğunu ileri sürenler bulunmakla beraber Reisman’ın altını çizdiği husus, büyük oranda 30’lu yıllarda demokratik dünyanın yeni Türkiye’de demokrasi okumalarınca desteklemektedir.

Söz konusu okumalara muhalif yazılar da kaleme alınmıştır. Ancak bu yazılar dahi Türkiye’yi faşist cepheden farklı bir konumda değerlendirmektedir. Fransa’da yayınlanan *Dépêche De Toulouse* gazetesinde yer alan *Yeni bir totalitarisme* başlıklı yazıda, Avrupa’nın totaliter rejimleri ile Türkiye karşılaştırılmıştır. Makalenin yazarına göre batılı demokrasileri örnek alarak kurulmuş olan cumhuriyet, parti-devlet birliğinin sağlanmasıyla diktatörlüğe doğru evrilmiştir: “Garp demokrasileri gibi serbest seçim ve bakanların parlâmentoya karşı mesuliyetleri prensipleri üzerine konulmuş olan Türk cumhuriyeti Kamâl Atatürkün etrafında toplanmış olan kuvvetli Cumhuriyet Halk Fırkasının bilfiil bir diktatörlüğüne çarçabuk münkalip olmuştur.” Demokrasi ve özgürlüklerden uzaklaşarak daha otoriter bir rejime doğru kaymanın arka planında ise Türk inkılabının korunması amacı vardır: “Memleketin, içinde çırpındığı ihtilâl vaziyeti ve cumuriyetin ilk kazanımlarını korumak zarureti, şüphe yok ki bunu böyle icap ettiriyordu. Fakat hiç değilse bir müddet için liberalizme benzer bir şey devam etti. Müteazzi bir muhalefet, ulusal asamblede yer buluyor, basın ise reaksiyon olmamak şartıyla iktidar mevkiindeki partininkilerden ayrı olan görüşler serdetmekte tamamen serbestti.” Ancak partinin devletle birleşmesi kararının alınmasıyla beraber Türkiye de totaliter devletler grubuna katılmış olmaktadır:

Türk siyasal statüsünü derin surette değiştiren büyük bir hadise olmuştur. Yaptığı hizmetler, elde ettiği muvaffakiyetler ve aynı zamanda da dağılmış bulunan muhaliflerin sükûtundan aldığı kuvvetle, C.H.P. si, ulusal parti olup artık devletle birleşmeğe karar verdi. Şimdiye kadar hükûmete tatbik ettiği prensipler, Teşkilâtı Esasiyece resmen kabul edilmiştir. Bir partinin böyle bütün bir memleketin duyu ve iştiyaklarının kâffesini temsil etmek hususundaki iddiası, partinin programı ile devletinki arasındaki bu birlik, her türlü kontrol dışında olmak şartıyla, tahakkümü tam ve mutlak olan tek bir teşkilât içersinde ulusal hayatın böylece temerküzü, işe bu Rusya, İtalya, Almanyada bu memkeletlerin şimdiki başlarının ihdas ettiği şekliyle, Totalitarisme’dir.

Yazara göre, bundan böyle Kemalizm’i de diğer faşist ideolojilerin arasında anmak yanlış olmayacaktır: “İşte Kemalizmi de Leninizm, Faşizm, nasyonal-sosyalizm gibi Avrupanın

¹¹ Arnold Reisman, Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk Vizyonu, çev: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 2.

mühim bir kısmının siyasal hayatını idare eden doktrinlerin sırasına ilâve edelim.” Yazara göre bu totaliterleşme; “Teokratik bir monarşi yerine sırf sivil bir hükûmetin geçmesi Kurunu Vüstadan muasır devre atlamak gibi asırların içinde başarılabilmiş harikûlade bir sıçrayış teşkil” etmek için zorunlu bir önlemdir: “Türkiye, demekki yeni statüsü mucibince, inkılâpçı, cumuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi ve lâiktir. Hilâfetin ilgası, cumuriyetin ilânı, kurana müstenit olan bütün hukuki ve tedrisi cihazın ortadan kaldırılması, din ile devletin ayrılması, medenî kanunun kabulü, kadının sosyal hürleşmesi, yazı ile dinin reformu, işte Osmanlı imparatorluğunun Asyai teokrasi yerine Garp menşeli laik bir demokrasi kaynağı istihdaf eden prensiplerden mülhem olan devrimleridir.” Bu olağan üstü şartlardan dolayıdır ki; “...Fransa veya İngilterede yer bulabilen liberal parlamentarizmin burada mevcut olması mümkün değildir. Keza partiye taraftar olmıyan veya partinin direktiflerini saymıyan hiçbir gazete çıkamaz, zira yalnız reaksiyon olan bir içtihat fakat aynı zamanda aykırı addedilebilen her türlü tefekkür susturulmuştur.” Siyasal liberalizme izin verilmediği gibi ekonomik liberalizm de yasaklıdır: “Anarşi ve istismar kaynağı olan ekonomik liberalizme gelince, o da siyasal liberalizmin maruz kaldığı aynı mahkûmiyet altındadır.” Yazara öre Türkiye’de uygulanan bu katı siyaset cumhuriyet ile idare edilen Türkiye’yi demokrasiden uzaklaştırarak totaliter rejimler sınıfına sokmaktadır: “Bu siyasal, kültürel ve ekonomik ‘totalitarisme’in neticeleri, pek tabii olarak buna mümasil bir rejime tâbi bulunan memleketlerdekinin aynidir... Elhasıl her sahada kat’i bir disiplinin hüküm sürmesi lâzımdır ki bu disipline karşı gösterilen en ufak bir intibaksızlık ağır bir müeyyide ile karşılaşır. Bu suretle yeni yapının bünyesinde yeni yarıklar açmaya meydan verebilecek olan ‘demokratik bir yürek yufkallığına’ yer vermenin asla caiz olmadığı aşikârdır.” Ancak yazar, totaliter karakterine rağmen, barışçıl bir iç ve dış siyaset izleyen Türkiye’yi İtalya ve Almanya’dan ayıran temel farkları ortaya koymaktadır: “İşte aradaki benzerlik bu kadarla kalıyor. Nitekim bir partinin mutlak iktidarına tabi bulunmakla beraber, Türkiye, İtalya veya Almanyanın başını yiyen felâketlere maruz değildir. Türkiyede amansız bir répression [baskı] kuvveti ve bir nevi yurttaşlara karşı bazı ifrat muameleler olmadığı gibi hele katliâmlar hiç yoktur; keza ne gasplar ne prestij ve blöf siyasası ne savaşa hazırlık ne de taarruz edici mahiyette istekler yoktur; blâkis varolan şeyler, ihtiyatlı ve yapıcı bir idare ve komşu uluslarla bir yaklaşma ve herkesle iyi geçinmeği güden bir barış siyasası vardır... Keşke İtalya ve Almanya gibi ‘totalitaire’ olan diğer devletler de kendileri için bunu söyletebilselerdi!”¹²

Bosna Hersek’ten Nazır Dr. Şevki Behmen, Türkiye ziyareti sonrasında *Pravda* gazetesine verdiği bir röportajda yukarıdaki yazının aksine görüşler beyan etmiştir. Behmen’e göre, tek parti rejimine rağmen Türkiye’de, Atatürk sayesinde ileri bir demokrasi vardır:

Türkiye son derece demokratik bir memlekettir. Anayasa ve bütün kanunlar demokratik esaslara, bütün yurttaşların istisnasız olarak müsavi haklara malik olması, devlet idaresinde de bütün yurttaşların aynı suretle vazife alması esaslarına dayanmaktadır. Biliyorum ki Türkiyede yalnız bir tek partinin mevcut bulunması intihabatta umumiyetle bir tek listenin teklif edilmesi dikkati celbetmektedir. Fakat bu partinin başında Kamâl Atatürk’ün bulunduğunu bilenler bu vaziyete hayret etmezler. Çok büyük sempatilerden başka derin bir milli itimat kazanmış olan bu adam o kadar büyüktür ki

12 “Yeni bir ‘totalitarisme”, Ayın Tarihi, Sayı 25, 1-31 I. Kânun 1935, s. 358-360.

yurtta ve onun haricinde Atatürk’le mukayese edilebilecek başka bir otorite mevcut değildir.

Behmen’e göre Atatürk’ün liderliği herhangi bir partinin seçimleri kazanma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla ikinci bir partinin varlığı anlamını yitirmektedir: “*Bunun içindirki başka bir partinin ihdası için yapılacak bütün gayretler boştur ve neticesiz kalmağa mahkûmdurlar.*” Behmen, parti programına demokrasi ilkesinin de yerleştirilmiş olmasının, demokrasiye olan bağlılığın ispatı olduğunu belirtmektedir: “*Partinin başlıca altı prensipi vardır, bunlar da: Cumhuriyet, nasyonalizm, demokrasi, devletçilik (herşeyin fevkinde devlet), lâiklik (dinin devlet işlerinden ayrılması), ve inkılâp (eskinin ortadan kaldırılması ve yeni şeylerin devamlı surette ikamesi) prensipleridir. Esasen şimdi bu prensiplerin devlet anayasasına temel olarak kabul edilmesine de çalışılmaktadır. Bu suretle demokrasi Türk politik hayatında en esaslı prensiplerden biri olarak göze çarpmaktadır.*”¹³

Belgrad’tan *Vreme* gazetesinde yayınlanan *Türk parlâmentosu elit idaresi* başlıklı bir yazıda, Türkiye’de elitokraziye dayanan özgün bir parlamenter sistemin varlığından bahsedilmektedir: “*Türk dostlarımız parlâmantarizm hakkındaki telâküklerinde diğer milletlerin teşkil ettikleri numuneye hiç de imtisal etmiş değillerdir. Hele İngilizleri kat’iyyen taklit etmemişlerdir. Türkler, her milletin parlâmanter hayatı ön tarihi inkişafına ve içtimai bünyesine intibak ettirmesi lâzım geldiği faraziyesini esas ittihaz etmişlerdir. Ve Türkler, Elitokrati [elitokrazi] diye tavsifi kabil olan bir parlâmento vücude getirmişlerdir.*” Yazar, parlamentoya seçilen millet vekillerinin vatan sevgisiyle dolu, yüksek niteliklere sahip üstün bir kadro oluşturduğunu ve bu kadronun bütün enerjisini memleketin ilerlemesi için sarf ettiğini belirtmektedir:

1935-36 devresi için intihap olunan 403 meb’usun büyük bir kısmı Türk milletinin en iyi dimağlarından mürekkeptir. En iyi hukukçular, vatana hizmetleriyle tanınmış generaller, meşhur üniversite profesörleri, başları zafer tacile tetviç olunmuş şairler, muasır en iyi nesirciler ve gazeteciler, güzide hizmetlerde bulunmuş müstakim valiler meb’us intihap edilmişlerdir. Hattâ, eğer, bir teşrii devrede büyük ekonomik meslelerle karşılaşmak memul ise ekonomistlerin kamutaya akın ettikleri görülmektedir; yoğ eğer halli mevzuubahs olan mesele dil meselesi ise dil mütehasısları meb’us intihap edilmektedirler.

Atatürk’ün gözetimi altında çalışan elit parlamenterler, meclisteki olası kısır tartışmalarla zaman kaybetmeden, kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili çalışmalarda aktif görev alarak ülkenin kalkınmasına hizmet etmektedirler: “*Herhalde meclisi meb’usan sıralarında yer alanlar muhtelif meleklerle mensup otoritelerdir. Kamutayda her mesleğin mümessili vardır. Mümessili olmıyan yalnız demagoji’dir. Türk milletinin en iyi unsurlarını sinesinde toplıyan ve hâkim bir gözün şefkatli murakabesi altında bulunan böyle bir parlâmentoda demagojiye yer yoktur.*” Böylece batı demokrasilerinde sıkça görüldüğü gibi, Türkiye’de parlamentoya faydasız insanların seçilmesinin önüne geçilmekte, bu da Türk demokrasisini batılı örneklerinden daha üstün bir konuma getirmektedir:

13 “Behmenin Türkiye hakkındaki beyanatı”, *Ayın Tarihi*, Sayı 33, 1-31 Ağustos 1936, s. 225.

Türk kamutayını tetkik eden bir müşahit bu seçim sisteminin, parlâmentoya mevzii ehemmiyeti haiz şahsiyetleri gönderip milli kıymetleri ayakları altına alan garp sisteminden daha iyi olup olmadığı suali ile, gayri iradi bir surette, karşı karşıya gelmektedir. Meselâ bir Victor Hugo Fransa parlâmentosuna girememişti. Nitekim ona benzeyen şahsiyetler de bugünkü Fransız parlâmentosuna girememektedirler! Yalnız Türklerdir ki, 'millet istiyor' diye ve 'demokrasi' kisvesi altında parlâmentolarını köylü kabadayılar, kasabalı muharabacılar ve türlü türlü hocalarla doldurmak olmayacağı kanaatini hâsıl eylemiş bulunmaktadır.

Yazara göre durumun böyle olması, parlamentoda muhalefetin olmadığı anlamına gelmemektedir. Her demokratik parlamenter sistemde olması gerektiği gibi Türkiye parlamentosunda da aktif bir muhalefet bulunmaktadır:

Bu suretle intihap edilen meb'usun yalnız 'amin' demek hakkını ihraz ettiğini zannetmek yanlışlık olur. Hazır bulunduğum kamutay celselerinden birinde maliye vekilinin izahat üzere üç defa hitabet kürsüsüne koştuğunu gördüm. Bu münakaşa, anlıyamadığım bir düello idi. Fakat maliye vekilinin ikinci teşrin ayında buram buram ter döktüğü pek güzel görünüyordu. Tenkitler ekseriya çok şiddetlidir ve meb'uslar, vekiller heyeti arasında şunun veyahut bunun yaptığı teklifi reddetmekte serbesttir. Hele beğenmedikleri bir teklif olur ise..

Bütün sert tartışmalar sonrasında ülkenin hayrına bir karar alınması söz konusu olduğunda ise, millet vekilleri, meclis duvarında asılı olan "Hakimiyet milletindir" prensibi uyarınca askeri bir disiplin içerisinde yasanın lehinde oy kullanırlar:

Fakat vekiller heyeti, kabulünü behemehal istediği kanun lâyhaları olunca, bu lâyhaları, evvelâ dört duvar arasında dövülmek, tenkit edilmek ve hattâ icabında tamamen tadil olunmak üzere fırkanın parlâmentodaki meb'uslar grupuna arzeder. Ancak bir proje buradan heyeti umumiyeye sevk edilince rey verme ameliyesi askeri bir inzibat içinde icra olunmaktadır. Evet, ihanetten uzak bir askeri inzibat, her meb'us memleketinin yenilenme ve ihyasındaki rolünün ehemmiyetini takdir eder. Bunların gözlerinin önünde ve riyaset makamının üstünde altın harflerle 'Hakimiyet milletindir' ibaresi yazılıdır. Meb'uslar vazifelerinin ifasına safdilâne bir ritüel mistik katmaktadırlar. Mesela reis ve reisvekilleri içtima riyaset etmek için meclise orkestra virijanları gibi frakla gelmektedirler. Reis silindirini çıkardı mı celse başladı demektir.

Atatürk'ün demokrasiye olan saygısı, eline birçok imkân geçmişken, hiçbir zaman parlamentoyu kapatarak tek adam olma yoluna gitmemiş olmasından da anlaşılmalıdır: "Parlâmentoya hürmet işi ile bizzat devlet reisi Kamâl Atatürk meşgul olmaktadır. Kamâl Atatürk kalkınma devam ettiği müddet zarfında memleketi birgün bile parlâmentosuz bırakmak istememiştir. Kamâl Atatürk'ün noktai nazarı Fransızların bir 'meclisi meb'usan=chambre' 'en iyi bir antichambre' dan daha iyidir' şeklinde darbı meseline benzetmektedir. Yani Kamâl Atatürk meclisi meb'usanı şahsi rejime tercih etmektedir ve

kendisi, sadece Ankara meb’usu bulunması sıfatı ile, diğer meb’usların doğrudan doğruya arkadaşıdır.” Ancak buradaki kırmızı çizgi, Cumhuriyetin temel prensipleridir. Atatürk, söz konusu prensiplerin aleyhine olabilecek bir durum söz konusu olduğu zaman hiçbir hoşgörü gösterilemez anlayışına sahiptir: “Cumhuriyetin esas prensipleri hakkında münakaşa yapılamaz. Bunun için başlarımızı veririz. Fakat neden millete bütün idarî işlerde hükümler olmak fırsatı verilmesin? Onun nokta-i nazarı işte budur.” Dolayısıyla cumhuriyetin prensiplerine karşı olan herhangi birinin millet vekili olması söz konusu olmamaktadır. Burada aranan temel koşul, Atatürk’ün önderliğinde yürütülen milli devrime olan bağlılıktır: “Yalnız Türkiyededir ki, şerefli meb’usluk vekâleti memleketin en iyi operatörüne, şöhrat sahibi bir milli tarihçiye, meşhur bir hukukçuya ve hattâ bi arkeolog’a verilmektedir. Yüksek tahsil sahibi olan bu zevattan her şeyden evvel, milli inkılâbın ilk anlarından beri Atatürk’ü takip etmiş olmaları vasfı aranmaktadır. Bu vasfı gerek erkek ve gerek kadın meb’uslardan talep olunmaktadır.” Yazar, mecliste tek parti olmasına rağmen eleştirinin hiç eksik olmadığını hatta kimi zaman bağımsız vekillerin muhalefetine partili vekillerin de katıldığını belirtmekte ve haklı bir soru sormaktadır: “Böyle bir parlâmentoda muhalif yok ise de tenkit mevcut olduğunu söylemiştik. Filhakika Türkiye Meclisi Meb’uslarında bitaraf meb’us olarak intihap edilmiş olan, hükümet fırkasının da aza olmayan ve olmak bile istemiyen yirmi otuz meb’us vardır. Fakat bunların tenkitlerine iştirak etmektedirler. Bu tenkitlerden niçin bir muhalefet fırkası doğmamış?”¹⁴

Demokrasinin beşiği olarak bilinen İngiltere’den Herbert Sidebotham, Scrutator takma adı ile *Sunday Times* gazetesinde Türkiye üzerine bir yazı kaleme almıştır. Ona göre, büyük ölçüde diktatörlüklerle idare edilen Avrupa’nın yanı başında, Türkiye’nin lideri Atatürk, örnek alınması gereken gerçek bir demokrattır:

Atatürk’ün siyasetinde sert ve halis bir öz vardır. Bunsuz da hiçbir hükümet, Türkiyede uzun zaman tutunamaz. Onun isminin etrafında birtakım hikâyeler toplanmıştır. Eğer demokrat diye bir şey varsa, Atatürk demokrattır. Haremin kaldırılmasına, kadın hürriyetine, fesin kaldırılmasına ekonomik şartlar yardım etmiştir; fakat Atatürk idaresinin ruhu gerçekten demokrat olmasa ve bu ruh bütün halka nüfuz etmemiş bulunsaydı, bütün bunlar imkânsız olurdu.

Sidebotham, Atatürk Türkiye’sinde sınıfsal ve sosyal çatışmaların önüne geçildiğinden, eskiden İngiltere’nin Türkiye’yi bir türlü benimsememesine neden olan koşulların artık ortadan kalktığından söz etmektedir:

Türkiye’de sınıf mücadelesi yoktur; eski aristokrasi gitmiştir ve orada bizim memlekette çok daha az sınıf farkı gözetildiği göze çarpar...İki misal verilebilir. Türk ana kanununun ilk prensipi, bütün Türklerin nasyonalist olmasıdır. Bu bizim memleketle Türkiye arasındaki eski ahenksizliği, ihtilâli ortadan kaldırmıştır. Loyd Corç gibi ihtilâlciler liberallerin kanaat ettikleri, Glastone’in ‘bag and baggage’ [baggage] politikasına göre Türkler, kendi tebaalarına daima zulmederlerdi. Artık zulüm yoktur. Herhangi bir tebaa ister hıristiyan, ister müslüman, ister rum, ister ermeni olsun, nasyonalist olmak suretiyle Türk olur.

14 Svetovski, “Türk Parlâmentosu elit idaresi”, Ulus, 13 İllkanun 1936.

Zazar Türk ve İngiliz demokrasilerinin karşılaştırılmayacağını, ancak bunun Türkiye’de demokrasi olmadığı anlamına gelmediğini ileri sürmektedir. Ona göre Türkiye’de birçok batı demokrasisini kışkırtmaya yetecek bir demokrasi vardır:

Hiç kimse, Türkiye hükûmetinin bizim mânada demokrat olduğunu iddia edemez. Fakat tahsil görmüş bir Türk, konuşurken muayyen hükûmet şekillerine inanmaktan ibaret olan demokrasi ile halkın faydası ve iyiliği için çalışmak demek olan demokrasiyi birbirinden ayırt eder. Onlar, halkın iyiliği için çalışan bu nevi demokrasiyi ‘halkçılık’ diye vasıflandırıyorlar ki, Bentham’ın ‘en büyük sayıya en büyük iyilik’ diye anlatmak istediği şeyin güzel bir ifadesidir ve bu hususta Atatürk’ün hükûmeti, bazı garp demokrasilerini utandırabilir.

Gerçek demokrasinin, eğitimli toplum bireylerine dayanan bir rejim olduğunun farkında olan Atatürk, devletin bütün imkanlarını kullanarak bir eğitim seferberliği başlatmıştır:

O, hakiki demokrasinin talim terbiyeden başka bir temeli olmayacağını bilir. Bu da biraz zaman ve tecrübe, biraz da mektep meselesidir. Zaman kendi kendisinin efendisidir. Fakat talim ve terbiyede Türkiye’nin siyaseti bizimkinden daha cesurudur. On üç yaşına kadar olan bütün çocuklar için tahsil umumî ve mecburî olduğu gibi ilk mektepten üniversiteye kadar bütün devlet mekteplerinde tahsil meccanidir. Bütün tahsilin yüzde doksan dokuzu da devlet tarafından verilmektedir.

Zazara göre İngiltere, siyaseten geri kalmış, tecrübesiz ülkelere, köklü bir geçmişe ve birikime sahip toplumsal tabana dayanan İngiliz demokrasisi yerine, Türkiye modelini tavsiye etmelidir:

Kendi kendini idare etmek hususunda uzun tecrübe ve pratiği olan bizim gibi memleketlerde demokratik hürriyet, <kaide> den başlayıp <re’s> doğru çıkar. Tecrübesiz memleketlerde ise demokrasi tohumu <res> den verip, zemini de talim ve terbiye vasıtasıyla hazırlamak çok akıllıca bir harekettir. Bugünkü sistem, Türkiye’de işleyecek demokrasiye en uygun usuldür. Politika bakımından geri ve tecrübesiz olan memleketlere ne türlü muamele etmemiz lâzım geldiği hususunda Atatürk bize bir model olabilir ve kendisinden birçok şeyler öğrenebiliriz.

Zazar, hiçbir çıkar ve beklenti içinde olmadan İngiltere’nin dostluğunu arzulayan Türkiye’nin, demokrat kimliğine vurgu yapmakta ve iyi ilişkiler geliştirilmesini savunmaktadır: “Türkiye, bizden bir çıkar beklemiyor; bize bir şey verecek değildir. Fakat demokrat ve ileri bir memleket sıfatıyla yalnız resmî İngilterenin değil, politika sahasında İngiliz milletinin sempatisini arzu etmektedir.”¹⁵

Türkiye’de batılı anlamda bir demokrasinin işlemediği, ancak İtalya, Almanya veya Sovyet Rusya gibi totaliter bir rejime de sahip olmadığı batılı gözlemcilerin yaygın kanısıdır. Görüntüde tek parti rejimi ile idare edilmesine ve Atatürk’ün tek adam olmasına rağmen Türkiye’yi totaliter rejimlerden ayıran temel özellikler nelerdir? Yukarıdaki 15 Herbert Side Bothan, “Atatürk bize bir model olabilir”, Ayın Tarihi, 1-30 Sonkânun 1938, s. 306.

yazılardan anlaşıldığına göre, bu sorunun cevabı, Türkiye’de seçimlerin ve parlamentonun varlığı, parti içi muhalefetin güçlü oluşu ve Atatürk’ün toplumu demokratik değerler doğrultusunda eğitmek misyonuna sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. Türkiye’yi totaliter bir rejim olarak okuyan Fransız *Dépêche De Toulouse* gazetesi dahi, Türkiye’nin Avrupalı totaliter rejimlerle kıyaslanamayacak olumlu yönlerini teslim etmiş, Türkiye’yi farklı bir kategoride değerlendirmiştir.

Bu manzaranın, 2. Dünya Savaşı sonlarında değişmediği çeşitli yayınlarda dile getirilmiştir. Jön Türk döneminde Türkiye’de bulunmuş, Almanya’nın gayri resmi elçisi sayılan, I. Dünya Savaşı yıllarında Türk-Alman ilişkilerinin gelişmesi için çalışmış, Türkiye’yi çok yakından tanıyan bir kişi olan Ernst Jäckh, 2. Dünya Savaşı’nın sonlarında yayınlanan kitabında Türkiye’deki muazzam dönüşümleri anlatırken, 1924 anayasasına atıf yaparak, anayasada yazılan hakların, Hitler Almanya’sı veya Faşist İtalya’da okumanın imkânsız olduğuna işaret etmiştir. Yeni doğan bir bebeğe benzettiği Türk demokrasisinin, bütün sıkıntılara rağmen işlediğini savunur: “... *Bunlar Türk Anayasası’nın sözleri. İşin asıl özü, Türk demokrasisini gözlemleyen herkesin bu bölümlerde bahsedilen haklar ve hükümlerin, yeni kurulmuş bir demokrasinin ilk hallerinde olduğunu gösterecek bir şekilde olsa da, gerçekten hayata geçirildiğini kabul etmesidir.*”¹⁶ Jäckh, cumhuriyete ve Atatürk’e yönelik saldırılar (Atatürk’e karşı düzenlenen suikast girişimleri ile devrimlere karşı direnen bağnazların çıkardığı isyanlar) karşısında alınan tedbirler yüzünden Türkiye’deki rejimin diktatörlük olarak yorumlanmasının hatalı olduğunu Amerikalı bir araştırmacının sözüne atıf yaparak açıklamaya çalışır: “*Demokratik cumhuriyetin, doğum sancısı iki küçük saldırıya maruz kaldığı doğrudur. Deneyimli bir ABD’li araştırmacı tarafında şöyle özetlenir bu hadiseler: ‘Terör diktatörlüğün karakteridir. Modern Türkiye gelişiminin istikrarsız dönemi esnasında İstiklal Mahkemeleri kurmuş olsa da hiçbir zaman propaganda duruşmaları yapmamış, kanıt olmadan kimseyi idam etmemiştir.*”¹⁷ Türkiye’nin bir ulusa dönüştürülen sancılarını yaşadığını hatırlatarak, demokrasinin beşiği olan Amerika’da dahi Amerikan ulusunun oluşumundaki zorlu ve uzun süreci hatırlatır: “*Amerika topraklarında yerleşen Avrupalı kolonicilerin, liberal ve demokratik düşüncelerle eğitilmiş olmalarına rağmen ABD ulusuna dönüşmeleri için kaç nesil geçmesi gerektiğini hatırlayın.*”¹⁸ Jäckh, iki savaş arasında dünyada diktatörlüklerin iktidarına rağmen Türkiye’nin ve Türk halkının demokrasiye bağlı kalmak arzusunu görmüştür:

Sözde diktatörlüğün Kemalizm’den İnönü’ye kalıcı bir aktarımı demokratik anayasanın ve hem liderlerin hem de Türk halkının demokratik bilincinin küresel savaşın krizi sırasında bile süregeldiğini tasdik ediyor. Türkiye, diktatörlüklerin katliamlarla, tahttan indirmelerle veya sürgünlerle sonlandığı Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan gibi komşularından, İran’dan tabii ki Mussolini’nin çöküşünden sonra dağılan İtalya’dan ve Hitler’in totaliter tiranlığı sonrası Almanya’dan büyük farklılık gösteriyor. Türkiye’nin demokratik diktatörlüğü Madrid’den Ankara’ya

16 Ernest Jackh, Yükselen hilal. Türkiye’nin dünü, bugünü, yarını, İkarus Yayınları, Çev. Sakıp Murat Yalçın, İstanbul, 2008, s. 208.

17 Jackh, a.g.e., s. 209.

18 Jackh, a.g.e., s. 209.

*Akdeniz ülkelerindeki, hatta Portekiz ile Çin arasındaki tüm ülkelerdeki en güçlü ve istikrarlı cumhuriyeti kurup garantiye almış gibi görünüyor.*¹⁹

D. Ulusal Basında Demokrasi Okumaları

Ulusal basında yer alan değerlendirmeler, Türkiye’de gerçek bir demokrasinin işlediği yönündedir. Ancak ulusal basına geçmeden önce Atatürk’ün demokrasi hakkındaki düşüncelerine göz atmak faydalı olacaktır. Öncelikle, Atatürk’ün elinde her türlü imkân varken, faşist liderler gibi yayılcı amaçlarla, parlamento devre dışı bırakarak devleti bir savaş aygıtına dönüştürmemiş olmasını, onun devlet geleneğine olan saygısıyla, barışçıl siyasetiyle ve demokratik değerlere olan bağlılığıyla açıklamak doğru olur.

Atatürk’ün demokrasiye verdiği değeri anlamak için Afet İnan’a dikte ettirdiği *Medeni Bilgiler* kitabına bakılabilir. Zira Atatürk kitabın birçok yerinde millet egemenliğine dayanan demokrasinin en ileri yönetim tarzı olduğunu savunmuştur: “Artık bugün demokrasi düşüncesi sürekli yükselen bir denizi andırmaktadır. 20’inci yüzyıl birçok zorba hükümetlerin bu denizde boğulduğunu göstermiştir. Demokrasi ilkesi egemenliği kullanan araç ne olursa olsun esas olarak milletin egemenliğe sahip olmasını ve sahip kılmasını gerektirir.”²⁰ Atatürk’e göre demokrasinin, toplum bireylerine karşı bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk bireylere özgür bir yaşamın koşullarını hazırlamaktır: “Demokrasi, vatandaşın hayatını yaşamasını ve her türlü kişisel ve toplumsal görevlerini yapması hürriyet ve imkânlarını hazır hale getirir.”²¹ Demokrasi ekonomiye dayalı bir toplumsal refah meselesi değildir. Demokrasi devleti yönetenlerin denetlendiği bir siyasi özgürlük rejimidir: “Demokrasi, bir toplumsal yardım veya bir ekonomik örgüt sistemi değildir. Demokrasi maddi refah meselesi değildir. Böyle bir görüş vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı hedef alır. Bizim bildiğimiz demokrasi, özellikle siyasidir; onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki kontrolü sayesinde, siyasi hürriyeti sağlamaktır.”²²

Ancak bu hürriyet, toplumun en yüksek ifadesi olan devlet çıkarlarının önüne geçemez. Diğer bir deyişle, demokrasinin sağladığı özgürlükler milletin ortak menfaatleri aleyhinde olamaz. Böylesi bir özgürlüğü sınırlamak ise devletin asli görevlerindedir:

Çağdaş demokraside, bireysel hürriyetler, özel bir değer ve önem almıştır; artık bireysel hürriyetlere devletin ve hiç kimsenin karışması söz konusu değildir. Ancak bu kadar yüksek ve değerli olan bireysel hürriyetin medeni ve demokrat bir millette, neyi ifade ettiği, hürriyet kelimesinin kesin bir şekilde düşünülebilen ifadesiyle anlaşılmaz. ‘söz konusu olan hürriyet, sosyal ve medeni insan hürriyetidir.’ Bu sebeple, bireysel hürriyeti düşünürken, her bireyin ve elbette ki bütün milletin ortak menfaati ve devletin varlığı göz önünde bulundurulması zorunludur. Anlaşıyor ki, bireysel hürriyet yalnız olamaz. Diğerinin hak ve hürriyeti ve milletin ortak menfaati bireysel hürriyeti sınırlar. Bireysel hürriyeti sınırlama, devletin de adeta esas ve görevidir. Çünkü devlet bireysel hürriyeti sağlayan bir örgüt olmakla

19 Jackh, a.g.e., s. 212-213.

20 Mustafa Kemal Atatürk, *Medeni Bilgiler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2010, s. 27.

21 Atatürk, a.g.e., s.30.

22 Atatürk, a.g.e., s. 55.

birlikte, aynı zamanda, bütün özel çalışmaları, tüm ve milli amaçlar için, birleştirmekle yükümlüdür.”²³

Atatürk demokratik yönetim şekillerini, a. *Doğrudan*, b. *Yarı doğrudan*, c. *Temsili hükümet* olarak 3 gruba ayırmakta ve bu maddeleri ayrıntılarıyla açıklamaktadır.²⁴

Bu cümlelerden anlaşılıyor ki, Atatürk demokrasi hakkında sadece yüzeysel değil, kapsamlı analiz yapabilecek bir bilgiye sahiptir. Türkiye’de demokratik kültürün gelişmesi için çaba sarf etmesi, halkı bu yönde eğitmek istemesi, onun demokrasi konusundaki samimiyetinin bir göstergesidir. Ona göre aydınlanmış bilince sahip insanlar demokratik bir ülkenin ana unsurudur.

Tek parti döneminin en etkili isimlerinden biri Recep Peker’dir. 1924 ve 1925 yılları arasında dahiliye vekili olarak görev yapan Peker, 1925-1927 yılları arasında Müdafaa-i Milliye Vekilliği ve 1928-1930 yılları arasında Nafia Vekilliği yapmıştır. 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası genel sekreterliğine atanan Peker, 1933 yılındaki üniversite reformu sonrasında İstanbul Üniversitesi ve halk evlerinde İnkılap dersleri vermiştir. 1931-1936 yılları arasında Atatürk ve İnönü ile birlikte tek parti rejiminin en güçlü isimlerinden biri olarak anılmaktadır. 1936 yılında faşizmi incelemek üzere İtalya’ya gönderilmiş, dönüşünde yazdığı ve TBMM üzerinde bir “Faşist Konsey” kurulmasını öneren raporu, Atatürk tarafından reddedilmiş ve hemen sonrasında fırka genel sekreterlik görevinden affedilmiştir. Peker’in seminerleri ve kaleme aldığı yazılar çeşitli gazetelerde yayınlanmıştır. Demokrasi, Peker için ihtilalin meyvesi anlamına gelmektedir. Ona göre, İngiliz ve sonrasında Fransız ihtilallerinin insanlığa kazandırdığı evrensel hak ve hürriyetler bütün dünyada yaygınlaşmıştır. İnsanlar öncelikle malları, canları ve namuslarını korumak için isyan etmişler, daha sonra ise demokratik haklar için ayaklanmışlardır:

Bu ayaklanmaların verdiği netice hak olarak saydığım can, mal, ırz vasıflarile bir takım faydalı kurtuluş neticeleri temin etti ki, bunlar bugün mevcudiyetimizden ayrılmaz vasıflar halini almıştır. Bunlarda konuşma dediğimiz kelâm hürriyeti, yazma dediğimiz matbuat hürriyeti, yazışma dediğimiz muharebe hürriyeti, toplama dediğimiz cemiyet ve toplanma hürriyeti, gezme dediğimiz sehayat hürriyeti, alışveriş dediğimiz ticaret ve kazanma serbestliğidir. Bütün bunlar büyük galeyanlı hareketler yapılarak kazanıldı. Zulüm ve aristokrasi yıkıldı. Bunun ilk tarihini bilirsiniz. İngiliz ihtilâlinde başlar. Nihayet on altıncı asırda başlayan yazı ve fikir hareketi bunu kuvvetlendirdi, umumileştirdi. Bunun arkasından Fransız ihtilâli geldi. Bunun tesirleri yeryüzünün birçok sahalarına sirayet etti. Netice olarak, sarayların ve din müesseselerinin mukavemet derecelerine göre zamanla mukayyet olarak, muvaffak oldu. Bu hürriyet ihtilâli yeryüzüne bir takım anlama ve yaşama neticeleri verdi. İlk heyecanlarla ve idealist insanların iyi netice almaları ile bu iş kazanılmış sanıldı. İdealist insanların bu mücadelesinden yani demokrasi denilen hürriyet ihtilâlinin yerine göre biraz az, biraz çok emekle elde edilen semereleri sayesinde insanlık nefes alır hale kavuştu.

²³ Atatürk, a.g.e., s. 82-83.

²⁴ Atatürk, a.g.e., s. 117-128.

Peker'e göre ihtilaller sonrasında kazanılan hak ve özgürlükler, beraberinde zararlı yan etkilerini de doğurmuştur. Bu zararlı yan etkilerin başında ticaret özgürlüğü anlamına gelen liberalizm gelmektedir:

Yeni devrin demokrasisi, genişleme hareketi siyasası içinde zamanla, birtakım hastalıklar, arızalar, çöküntüler doğurdu. Bir defa bu hürriyet ihtilâlinin verdiği neticeler arasında liberal, liberte ve liberalizmle ifade edilen ticaret serbestliği de vardır. Bilhassa bu ticaret serbestliği bakımından liberalizm saffet ve kudretini kaybetti...O halde liberal kelimesinin manası, bir insanın bulunduğu sınırlar içerisinde her bakımdan mes'ut olmasını isteyen saflar arasında serbest ticaretin yurttaşlar tarafından suiistimal edilmesi bu fena neticeleri vermiştir. Hürriyet inkılâbının getirdiği neticelerden birisi de parlamantarizmdir. Halk inkılâbında hür insanlar evvelâ toplanıp devletin gelir ve masrafı üzerinde ulusal murakabenin tesisini ana iş edindiler. Çünkü sarayın en büyük günahı vergiyi milleti tazyikle, miktarla mukayyet olmayarak toplaması ve keyfine göre sarfedip devlet gelirini israf etmesi idi. Binaenaleyh hürriyet inkılâbının başlıca neticelerinden birisi devlet geliri üzerinde ulusal murakabeyi tesis, vergi kanunlarını ve bütçeyi tanzim etmesidir. Bu ilk vaziyet, hürriyetin tatbiki esnasında türlü türlü ihtilâflar, karışıklıklar meydana getirdi. Aynı noktai nazarı besliyenler siyasi fırkalar yaptılar. Muhtelif fırkalar meclisi teşkil etti. Bu da hürriyet inkılâbının getirdiği tabî neticelerdendir. Birçok fırkalardan mürekkep idareler çoğaldıkça politikayı kendine meslek edinmiş türedi insanlar belirmeğe başladı ve parlâmento devletlerin, milletlerin haklarını muayyen prensipler üzerinde ileriye götürecek yerden gayesiz çalışmalarla kısa olan yolları uzattı. İç dedikodular aldı yürüdü. Parlâmentarizm, hatta demokrasiyi böylelikle bir düşman gibi telâkki edici otoriteler devletlerine yol açtı.

Peker, muhalefet yoluyla demokrasinin nasıl suiistimal edildiğini anlattıktan sonra, tezinin doğruluğunu ispatlamak için dünyanın güncel siyasi durumundan örnekler vermiştir:

Bunların neticesinde bugün dünyanın nasıl bir vaziyet içine girdiğini görüyorsunuz. Parlâmentarizmin birçok fırkalı hayatı devir devir o hale geldi ki, millet namına iş başına gelen çeşitli fırkalar bir ekseriyet vücuda getiremiyorlardı. Nihayet anlaşmalar, koalisyonlar yapıldı. Bu şekilde muayyen ve istikrarlı bir devlete imkân yoktu. Koalisyonlar tam bir ekseriyete dayanmıyor, inhilâl ediyorlardı. Bunlar, değil mecliste, bakanlar heyetinde bile anlaşamıyorlardı. Herkes kendi noktai nazarına göre yürüyor ve asıl maksat bozuluyordu. Maksatlara gidişte en ziyade sür'at isteyen bir devirde siyasî ve idarî noksanlıklar doğuyor, her partinin mümessili olan bakan, herhangi bir kanunun bir maddesinde kendi fırkasının noktai nazarını ileri sürüyor, öteki maddesinde de başka bir parti kendi noktai nazarını kabul ettirmeğe çalışıyordu. Bu suretle de maksada gidiş güçleşiyordu.

Böylece demokrasiyi suiistimal eden muhalefet demokratik amaçlara erişmeyi güçleştirmiş olmaktadır. Peker'e göre, demokrasinin olmazsa olmazı, çok partinin olduğu

bir parlamento değildir. Olması gereken demokratik değerleri koruyup ileri taşıyacak, devrim değerlerine bağlı bir tek partidir. Türkiye’de ise bu partinin karşılığı, cumhuriyetin kurucusu, Türk inkılabının savunucu ve koruyucusu Cumhuriyet Halk Partisi’dir. İktisadi ve siyasi liberalizmin zararlı etkilerinden korunan, demokratik hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı özgün bir rejime sahip Türkiye’nin vatandaşları böyle bir ülkede yaşadıklarından dolayı mutlu sayılmalıdır:

İktisadi liberalizmin bizim memlekette tahribat yapmıyacağı formülleri kabul ettik. Parlâmentarizmin bu çarpışmada muhtelif fırkaların herbiri bir tarafa çeken tatbikatından Türkiyeye has olan hususiyeti ve birlik çalışma tarzındaki mesai ile yeni devleti bu kötü şekilden uzak bıraktık. Binaenaleyh bizim inkılâbımız hiçbir bakımdan kopya değildir; orjinaldir. Her türlü hürriyetler vardır. Bizim memlekette hiçbir yurttaşa istediği gibi çalışmaktan hiçbir suretle menedilemez. Sermaye normal olmak, yani istismarcı olmamak şartile çalışabilir. Matbuat, gezme, yazma, yazışma, mülkiyet bütün bu masuniyetlerin hepsi vardır. Bütün bunlara rağmen yaşadığımız devrin mecbur kıldığı vaziyet içinde dikkatliyiz ve gözlerimiz açıktır. Memleket, ulusal birlik dediğimiz sıcak havanın hergün biraz daha sıcaklaşan buharı içersinde istikbale doğru bakıyor. Bütün bu ana inkılâp ve istiklâlin kat’i himayesi altında vatandaşlar mes’ut sayılabilirler.²⁵

Peker’in demokrasiye bakışını yansıtan bu yöndeki düşünceleri, dönemin ulusal basınında daha birçok kez yer bulmuştur.²⁶

Erken cumhuriyet döneminin diğer bir önemli şahsiyeti, iktisat (1922-1923) ve adliye (1924-1930) vekillikleri gibi önemli görevlerde bulunmuş olan Mahmut Esat Bozkurt’tur. Özellikle, çağdaş hukukun yerleştirilmesinde oynadığı rol, onu *Yeni Türkiye*’nin önemli siyasi aktörlerinden biri haline getirmiştir. Bu yönüyle ona Türk inkılabının mimarlarından biri demek yanlış olmayacaktır. Avrupa’da tahsil görmüş biri olarak Bozkurt, demokrasiyi tanıyan bir kişidir. Onun dünyasında demokrasi, faşizmin karşısında olan bir rejimdir. Faşist rejimlerin en ayırt edici özelliği demokrasi karşıtlığıdır. Oysa Kemalizm, ulus egemenliği prensibi üzerine inşa edildiğinden dolayı demokrasiye büyük değer vermektedir. Peker gibi o da Kemalizm prensiplerine göre yönetilen *Yeni Türkiye*’nin rejimini, komünizm veya faşizme benzetmenin yanlış olduğunu düşünmektedir. Ona göre Kemalizm ne komünist ne de faşisttir, ancak özgün ve modern bir ideolojidir. Zira Kemalizm, Komünizm gibi evrensel değil ulusaldır ve Komünizm’in aksine ferdi teşebbüse imkân tanımaktadır. Dolayısıyla proletarya diktatörlüğüne izin vermez. Kemalizm diğer ideolojilerdeki gibi diktatörlüğe değil, milletin iradesine önem verdiği için demokrasiye bağlıdır:

O diktatörlükler yerine ulus egemenliğini benimser. Kamâlizmde eski deyimle millet hakimiyeti vardır. Bütün millet hakimdir. Herhangi bir sınıf değil.” Diktatörlüğe karşı duruşu Kemalizm’i faşist ideolojilerden ayıran en önemli özelliklerinden biridir: *“Bazıları Kamâlizmi faşistlikle izaha çalıştılar. Bazıları da bunu Hitler’ciliğe benzetmeğe yeltendiler. Bu da imkânsızdır.*

25 Recep Peker, “Bay Recep Peker tarafından ana inkılâp hakkında verilen ders”, *Aydın Tarihi*, Sayı 13, 1-31 I. Kânun 1934, s. 532-539.

26 Recep Peker, “Uluslaşma, devletleşme”, *Ulus*, 3 Temmuz 1936;

Önce façistlik: Bunun belli başlı görümü: a-Salgıncılık, istilacılıktır. b-Dincilik. c-Diktatörlüktür. Kamâlizm bunların hepsini reddeder... Façizm demokrasiyi, millet hakimiyetini açıkça reddeder. Kamâlizm ise ulus egemenliğini baş prensip olarak iler sürer.

Bozkurt, bir yönetim biçimi olarak Kemalizm'in bu yönüyle modern dünyanın geleceği olduğundan emindir: *"Şu hâlde: Biz neyiz? kimiz? ve kime benzeriz? Biz modern hayatın anlamıyız. Biz modern hayatın ilimlerle anlatılabiliriz. Ve Atatürkün Birinci Kamutayda, bizi anlamayanlara dediği gibi: Biz, bize benzeriz. Yarın Kamâlizmindir. Mutlaka!"*²⁷

Bozkurt, demokrasinin Kemalist rejimin temel değerlerinden biri olduğu yönündeki fikrini korumuş, yıllar sonra, 1939 seçimleri sırasında kaleme aldığı *"Kemalist demokrasi.."* başlıklı bir yazısında bu yöndeki düşüncelerini tekrarlamıştır: *"Biz demokratiz. Ve bu, bizim devlet sisteminin temel taşıdır. Atatürk her gün böyle söyledi. Ve İnönü, üniversitede, Türk gençliği önünde ısrarla tekrarladı. Bu güzel hakikati, büyük seçim günlerinde belirtmeği çok zevkli bir ödev sayıyorum."* Bozkurt, bin yıllık köhne bir rejimi kısa sürede tasfiye eden Atatürk demokrasisinin dünyada bir örneği olmadığını düşünmektedir:

Sarsılmaz bir inançla söylüyorum: demokrasinin en güzeli, en doğrusu bizdedir.. Ve bu, tatbikat bakımından böyledir. Tatbikat görünümünden, Atatürk demokrasisinin on sekiz yıllık verimi ortadadır. Bu verim, bin yılın tasfiyesini on sekiz yıla sığdırmak olmuştur! Bu kadar da değil.. Tasfiyeden sonra, Türk ulusunu, modern millet haline koymak olmuştur!. Sistemimiz tam bir demokrasidir. Türk cumhuriyeti ulus egemenliğine dayanıyor. Yapılan bütün işler milletin iradesinin şekillenmiş birer formülü, birer ifadesidir. Ve bundan başka bir şey değildir.

Bozkurt, çok partili demokrasilere özenenleri eleştirmektedir. Ona göre muhalif partilerin varlığını demokrasi ile değil, ancak partizanlık ile açıklanabilir: *"Demokratik milletlerin siyasî teşkileri bakımından, imreneceğimiz, kıskanacağımız bir şey göremiyorum. Vaktiyle onlardaki muhtelif partiler usulüne, bizde ağızlarının suyu akanlar oldu. Belki bunlardan şurada burada hâlâ bulunanlar da vardır. Bu gibiler, demokrasiyi ancak muhtelif partilerle anlayabiliyorlar. Böyle anlatabiliyorlar. Fakat bence bu, demokrasi değil, partizanlık ilmidir!"* Bozkurt, demokrasiyi muhalefete kurban edilemeyecek kadar değerli bulmaktadır. Atatürk demokrasisi, bütün toplumu ayırsız kucaklayan, özgün bir demokrasi olduğundan Türkiye'de muhalif partilerin varlığına ihtiyaç bulunmamaktadır: *"Demokrasi, kendini partiler uğruna kurban veren bir müessese demek değildir. Atatürk demokrasisi, insanlar arasında sınıf, imtiyaz, fark tanımayan bir sistemdir. Ve bu sosyal olsun, ekonomik olsun, siyasal olsun her yönden böyledir. Bu alanlarda, müsavilik [eşitlik] tanıyan bir demokraside muhtelif partilerin anlamı ne ile ifade olunabilir? Akılsızlıkla, mantıksızlıkla değil mi? Yahut sadece entrikacılıkla değil mi?"* Bozkurt, %95 katılımın sağlandığı seçimlerin, Türk demokrasisinin gücünü dünya gösterdiğini ve Atatürk'ün bu mirasına böylece sahip çıktığını belirtmektedir: *"Türk milleti, bu dakikada, yüzde (95) i ayaklanmış olarak mukadderatını tayin ediyor. Yarını sabahları buna göre açılacaktır. Bundan daha güzel bir tarzda, millet hakimiyeti nasıl ve ne suretle kendini anlatabilir? İmrenilen hangi demokraside, millet eğemenliğinin bundan daha büyük bir yolda*

27 Mahmut Esat Bozkurt, "Kamâlizm'in ideolojisi", Tan, 28 Mayıs 1935.

tecellisine tarih şahit olabildi? Türk demokrasisi yaşıyor... Ve yaşatıyor. Atatürk! Senin eserlerini yaşıyor ve yaşatıyoruz”²⁸

Şükrü Kaya *Yeni Türkiye’de*, ziraat (1924), dışişleri (1924-1925) ve içişleri (1927-1938) gibi önemli bakanlıklarda bulunmuş, bir süre de Cumhuriyet Halk Fırkası umumi katipliği görevini yürütmüştür. Türk inkılabının mimarlarından biri olan Kaya’ya göre sultanların keyfi ve zorba idaresi altında büyük sıkıntılar çeken Türk milleti, en zor anında kendi içinden bir Atatürk çıkararak bu zorbalığa son vermiştir. Buna göre “*Halk için halkla beraber yürümek*” şiarını benimseyen Atatürk, demokrasi yolunu açmış ve bu yolda yürümüştür: “*Şükrü Kayanın izahına göre Türk milleti, sultanların keyfi istibdadına ve dini taassubuna dayanan idare şeklinin tam bir tecrübesini kendi nefsinde yapmıştır. Bu iradenin memleketi ölüme sürüklediğini gözile görmüştür. Aleyhteki kat’î hükmü en acı ve hazin tecrübeler neticesinde vermiştir. Bunun yerine tutulacak kurtuluş yolunu, Türk tarihinin en müşkül dakikasında Atatürk göstermiştir. Halk için halkla beraber yürümek... Bu yolda bir gidişin umumî adı demokrasidir.*” Kaya, demokrasinin, kısıtlı bir süre için seçimle iş başına gelmiş bir hükümet modeline dayandığını bilmekte, ancak seçimle iş başına gelmeyi demokrasi için yeterli görmemektedir. Ona göre seçimle iş başına gelmiş olsa dahi, Atatürk devrimlerinde meknuz demokratik değerleri hiçe sayacak bir hükümet, bir diktatörlüğe yol açacaktır: “*Ancak demokrasi rejimlerinde, milletin ekseriyetinin reyini kazanan insanlar, memleketi muayyen bir müddet idare ederler. Bu suretle şekil itibarile idare, milletin ekseriyeti namına döner. Fakat demokrasi mefhumunun tahakkuku için bu kâfi değildir. Bu nevi bir rejim hakikatte bir diktatörlüktür. Atatürk inkılâbı ise her nevi diktatörlüğü reddeden bir rejimdir.*” Demokrasi demek, halkın belirli sürelerle seçimlere katılıp parlamentoya vekil göndermesi demek değildir. Demokrasi, seçim hakkının yanı sıra, aynı zamanda halkın hükümet işlerini takip ve tenkit hakkının korunması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla gerçek bir demokrasi, en ücra köydeki bir vatandaşın dahi eleştiri ve tavsiyelerini merkeze gönderebildiği bir rejimdir ki, *Atatürk rejimi* işte bunu başarmıştır:

Atatürk rejimi, demokrasinin mânası, mefhumu, tatbiki hakkında yepyeni bir ideal kurmuştur. Bu ideale göre halkın umumî hayata karışması, yalnız bir mebus seçmek ve ona muayyen bir müddet için vekâlet vermek suretile olmayacaktır. Halk, işleri her zaman bizzat mürakebe ve tenkit mevkiinde bulunacaktır. İsmi bilinmeyen en hücre köyler ve bunların halkı dahil olduğu halde bütün millet, memleket işlerine ait düşüncelerini, dertlerini, âtiye ait arzularını, ideallerini, görülmekte olan işlere ait tenkitlerini ve mülâhazalarını merkeze bildirmek imkânına malik olacaktır.

Kaya’ya göre demokratik bilincin gelişmesi için Cumhuriyet Halk Partisi’ne büyük görev düşmektedir. Halk en aşağı tabakadan başlayarak eğitilmeli, demokratik değerler doğrultusunda bilinçlendirilmelidir. Parti ocakları, bu misyonu üstlenmiştir: “*Bunun için partinin köy ocaklarından başlayarak nahiye, kaza, vilâyet toplantılarında her sual sorulur ve her fikir söylenir. İdare âmirleri ve partinin memurları izahat verirler. Tatmin edilmiş izahat karara geçer. Tatmin edilmemiş olanlar merkeze gelir. Orada tahkik edilir. İcabına göre hükûmete, Büyük Millet Meclisine ve icap ederse Büyük Kurultaya arz olunur.*”²⁹

²⁸ Mahmut Esat Bozkurt, “Kemalist demokrasi.”, *Ulus*, 20 Mart 1939.

²⁹ Şükrü Kaya, “Atatürk rejimi”, Aktaran: Ahmet Emin Yalman, *Tan*, 29 İllkânun 1936.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası yanlısı yazıları dolayısıyla yargılanan, gazeteci Ahmet Emin Yalman, Şükrü Kaya'nın anlattığı sistemin "ideal bir demokrasi mekanizması" olduğunu düşünmektedir: "Parti Umumî Kâtibinin tarif ve izah ettiği bu mekanizma -tatbikat meseleleri bir tarafa bırakılmak şartile- Hiç şüphesiz ideal bir demokrasi mekanizmasıdır. Millet'in fertlerini, Şükrü Kayanın güzel teşbihi mucibince, ayrı ayrı kum taneleri halinde kalmaktan ve rüzgâr tarafından dağıtılmak tehlikesine maruz bulunmaktan kurtarır; aynı müşterek maksat için akıp giden bir ırmağın birbirine katışmış zerrelere haline koyar." Bu mekanizma sayesinde, taşradan merkeze doğru kesintisiz bir bilgi akışı sağlanmakta, böylece bazı ülkelerde demokrasi adına yapılan çirkinliklerin de önüne geçilmiş olmaktadır: "Şükrü Kayanın dediği gibi, bu tarzda bir rejimde devamlı bir referandum mahiyeti de vardır. Yani yapılan işler hakkında halktan mütemediyen rey ve hüküm toplanıyor, aynı zamanda da kanunî teşebbüs esası muhafaza olunuyor. Demokrasi namına bazı memleketlerde çok çirkin manzaralar görüyoruz. Husuî menfaat, siyâsî hırs ve taassup sevkile birbirine saldıran vatandaşlar, İspanyada bütün bir milletin intiharı manzarasını arz ediyor, başka bazı memleketlerde üstü kapalı bir çete muharebesi devam edip gidiyor." Yalman, bu tür çirkinliklerin yaşandığı demokrasiler karşısında, Atatürk rejiminin sahip olduğu üstün niteliklerin hemen fark edileceğini belirtmektedir: "Şükrü Kayanın izah ettiği Atatürk rejimi, bu nevi demokrasi tezahürleriyle karşılaştırılacak olursa bilhassa seri inkişafa muhtaç olan bir memlekete temin edeceği fayda ve menfaatler derhal farkedilir." Yalman'a göre Türkiye'de demokrasinin meyvelerinin toplanması için yapılacak daha çok iş vardır. Ancak bu işler tamamlandığı zaman demokrasinin kamusal faydaları hissedilecektir: "Yalnız benzer vaziyetleri tasfiye etmek, vatandaşları umumî hayata tamaile bağlamak, serbest tenkitlere müsait şartları tahakkuk ettirmek için halli lâzımgelen birtakım mühim tatbikat meseleleri vardır. Ancak o zaman demokratik rejimimizin amelî faydaları bütün millet tarafından tamamile duyulur ve umumî hayatımızın umumî verimi artar."³⁰

Yalman, Kaya'nın savunduğu demokrasi sistemini doğru bulmakla beraber, uygulamada sıkıntılar bulunduğunu, bunları aşmak için daha çok çalışmak gerektiğini belirtmektedir:

Dahiliye Vekili Şükrü Kakanın demokrasi rejimi hakkındaki nutku üzerine tatbikat bakımından kendi kendime düşünürken bu nokta üzerinde durdum. Şükrü Kayanın bahsettiği şekil, nazarî ölçü ile demokrasi idealine muvafiktir. Fakat acaba umumî hayatımız içinde yerini bulmuş mudur? Tam ayar olmuş, ahenk temin etmiş midir? Milletimiz varlığa ve bakaya taallük eden millî meseleler hakkında çok uyanık ve hassastır. Fakat umumî hayatın her günkü deveranı hakkında ortada çok alakasızlık vardır. Başlıca sebep memlekette içtimaî hayatın ve millî işler hakkında münakaşaların azlığıdır. Şükrü Kayanın işaret ettiği kum tanesi vaziyeti bazı bakımlardan mevcuttur. Devası bulunmak lâzımgelen her dert gibi bunu açıkça görmek ve itiraf etmek lâzımdır. Milleti, bütün zerrelere birbirine karışarak ahenkle akan bir ırmak haline getirmek için çok çalışmak, menfi ruha karşı tamamile açık bir münakaşa açmak icap eder.

Yalman, Türkiye'de üç çeşit zararlı sayılabilecek muhalefetten söz etmektedir:

30 Ahmet Emin Yalman, "Atatürk Rejimi", Tan, 29 İllkânun 1936.

Şahsi sebeplerle hoşnutsuz olanlar bir tarafa bırakılırsa menfi mukavemet üç kısım vatandaş zümresinden geliyor. Birinci zümre dünün tesirinden kurtulamayanlardır. Bunlar nefsimizi küçük görmekten kendilerini alamazlar. Artık taklit ihtiyacından kurtulan ve gideceği yolu kendi ihtiyaçlarına göre tayin etmek olgunluğuna varan milletimizin iddialarını mubalâgalı bulurlar ve hariçte istihfaf uyandıracak diye titrerler. İkinci kısım, zekânın ölçüsünü her şeyi fena görmekte ve kusur bulmakta arıyan iptidâî düşünceli, menfi ruhlu vatandaşlardır. Müspet ve muvazeneli tenkide kudretleri kâfi gelmediği için beğenmemek sayesinde kendilerini yükselttiklerini zannederler. Asıl mühim zümre üçüncü kısımdır. Bunlar da şahsî ufuklarındaki tecrübelerle göre hüküm verenlerdir. Hükûmetin yüksek ve orta memur tabakasındaki ruh tamamen değişmiş düne nispetle çok iyilik elde edilmiştir. Fakat asıl halkla temas eden küçük memurlar çok değişmiştir. Bir de dar kırtasiyecilik usulleri hemen hemen olduğu gibi duruyor. Halkın hergünkü işleri için hükûmet makinesile temasları çok zahmetli ve ıstıraplıdır. Pek çoklarının hükümlerini, kendi şahsî ufuklarındaki her günlük tecrübelerle göre vermelerine ve menfi bir ruh beslemelerine hayret etmemek lâzımdır.

Yalman’a göre demokrasinin sağlıklı işleme için yapılması gereken, yerelden merkeze bilgi akışı sağlayan demokrasi mekanizmasını işler kılmak ve özgür düşüncenin yeşermesi için sosyal hayattaki tartışma ortamlarını çoğaltmaktır: “Demokrasi rejimimiz etrafında tam bir ahenk kurmak için ilk iş, halkın idare makinesile hegünkü temaslarına ait ıstırapı görüp anlamak ve buna çare bulmaktır. İkinci iş te memlekette içtimaî hayatı ve münakaşa imkânlarını çoğaltmaktır. Başka memleketlerle kıyas edecek olursak görürüz ki, içtimaî faaliyet bakımından umumî hayatımızda çok büyük boşluklar vardır.”³¹

Siyasetçi ve yazar Sadri Ertem, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun değiştirilmesi vesilesiyle parti-devlet bütünlüğünün sağlanması gündeme gelince, düşüncelerini *Kurun* gazetesinde ifade etmiştir. Ertem’e göre liberal değerlere dayanan Fransız devriminin gerçekleştiği 1789’dan bu yana dünyada çok şeyler değişmiştir ve artık liberal değerlerle Türkiye’yi sağlıklı idare etmek imkânı kalmamıştır:

Mevcut Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda “amme hukuku” bahsi membalarını tamamen 1789 ‘insan hukuku’ esasından almıştır. Halbuki yaşayan devlet prensibi ile 1789 ruhu arasında gerçekten bir tezat hâsıl olmuştur. Ne hukuk ne ekonomi ne iş, ne kültür bakımından bugünü düne irca etmeğe imkân yoktur. Feodalitenin gübrelüğünde ve Aleti kullanan insanın hürriyet temayülleri üstüne kurulmuş olan 1789 liberal ruhu bugün tatbik edilen sahalarda aksaklıklar, ıstıraplar, tehlikeler ve hulâsa reaksiyonlar doğurmaktadır. Teşkilâtı Esasiye Kanununun bu bakımdan tadili devlet prensipile prensipi ifade eden kanun arasındaki tezadı kaldıracaktır.

Devlet otoritesine zarar veren kişisel özgürlüklerin kaldırılması sonucunda devlet ile anayasa arasındaki tezat kaldırılmış olacak ve böylece “sınıfsız ve tezatsız” bir Türk Devleti doğacaktır:

³¹ Ahmet Emin Yalman, “Rejim ve menfi ruh”, Tan, 30 İkkânun 1936.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadili bir sürü kanunların ve hukuk telâkkimizin değişmesine sebep olacaktır. Çünkü Türk devletinin davası 'sınıfsız ve tezatsız' bir sosyete halketmektir. Bu sosyetenin vasıfları Partinin altı prensibi ile izah edilmiştir. Bu vasıflar bir tarafta ruhlarda yer eder ve yeni bir inan vücuda getirirken beri tarafta liberal esaslara göre konmuş olan kanunlar, bünyeler icabı tezatlar halketmekte, devletin otoritesini ferdi salâhiyetler önünde tahdit etmekte idi. Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadili ile bu liberal esaslara göre, yani memlekette tezatlar doğurmağa veyahut tezatları hak bakımından meşru göstermeğe çalışan esasları da tadili bir zarurettir.. Bu zaruretin hududu, devlet prensipleri ile gündelik hayat faaliyetleri arasındaki tezatların kalkınması ve prensiplerle pratik faaliyetleri idare eden kanunların bir hizaya gelmesidir.

Ertem, liberal devletlerdeki demokratik kazanımlar olan kişi hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasının kolay bir iş olmadığını farkındadır ancak bunun mutlaka yapılması gerektiğine inanmaktadır: *"Yapılacak iş küçük değildir. Bu liberalizm ehramının kaidesini tersine çevirmek davasıdır. Güçtür, fakat zarurî bir hamledir."*³²

Ertem, 1939 seçimleri sonrasındaki bir yazısında liberal demokrasinin Türkiye'ye fayda getirmediğini, öncelikli işin milli devletin korunması olduğunu ileri sürmüştür: *"Memleketimizin bünyesi bizi liberal demokrasinin eseri olan partiler nizamına terketmiyor. Memleketin tarihi şartları, sosyal kuruluşu bunu senelerden beri bir türlü benimsemiş değildir. Tecrübeler herkesin malûmudur. İttihat ve Terakki devrinden başlayarak vücuda getirilen liberal demokrasi örnekleri bir türlü memlekete faydalı olmadı. Memleketin bünyesi 'Milli adalet'i korumak esasına dayanan bir realiteye sahiptir."* Ertem, çok partili liberal demokrasileri kişilerin çıkarlarını toplum çıkarlarının önünde tuttuğu için eleştirmekte ve bu sistemin Türkiye'de uygulanamayacağını belirtmektedir: *"Bu realiteye liberal borjuva rejimin fertleri her şeyin üstüne çıkarak, ferdin hukuku namına devlet hukukunu tahdit etmek gayelerin ifadesi olan müteaddit partiler rejimini tatbik etmek mümkün değildir. Çünkü bugünkü Türkiyenin bünyesi ile müteaddit partilere yaşamak imkânı veren şartlar arasında bir münasebet yoktur."* Ancak Ertem'e göre, buna rağmen Türkiye dünyanın en demokratik ülkesidir. Aydınlarla düşen görev, Türk demokrasisini korumaktır:

*Fakat Türkiye bünyesi itibariyle liberal borjuva rejimine tâbi olmadığı halde en demokrat bir memlekettir. Biz memlekette demokrasinin sarsılmadan tatbiki imkânını elde etmek mecburiyetindeyiz." Zira, bir inkılap partisi olarak CHP, demokrasinin işleyişindeki zaafalarını tespit ederek, önlemleri almış bulunmaktadır: "Türk demokrasisini zaaftan kurtaracak iki unsuru da bugün kazanmış bulunuyoruz: İntihaplarımıza halk yüzde yüze yakın bir ekseriyetle iştirâk ediyor. Hükûmet mürakabesini Millet Meclisi daha iyi görebilmesi için inkılâp partisi kendi organları arasına bir otokritik grupu vücuda getiriyor."*³³

Bir diğer Kurun yazarı ve siyasetçi Mehmet Asım Us, tek partili bir sistemin, muhalefetin önünü kesmediğini, parti içi muhalefetin her zaman var olduğunu belirttikten sonra,

32 Sadri Ertem, "Liberalizm ehramı tersine çevriliyor", Kurun, 12 Mayıs 1936.

33 Sadri Ertem, "Demokrasinin zaferleri", Vakıf, 7 Haziran 1939.

buna karşı olanların farklı, gizli bir gündemi olduğunu ileri sürmektedir: “Cümhuriyet Halk Partisinin büyük kongresi toplandıktan sonra ortaya çıkan (Tek Parti) sözü, bazılarını sinirlendirmiştir. Sebep olarak da (Tek Parti) rejimi ulu işlerinde yurtdaşların reylerini almadan idare demek olduğu ileri sürülmektedir. Bize öyle geliyor ki (Tek Parti) usulünü beğenmeyenlerin itirazlarına daha derin sebepler vardır. Fakat bu sebepler üzerine açık konuşulacak yerde dolambaçlı yollardan çevirme hareketleri yapılıyor. Böylelikle (Tek Parti) rejiminin yanlışlığı isbata çalışılıyor.” Us, tek partili sisteme karşı çıkanların, cumhuriyet döneminde mecliste her zaman muhalefetin olduğunu görmezlikten geldiğini savunmaktadır. Bu itirazların aslında demokrasiye özleminden çok, cumhuriyete ve onun prensiplerine karşı beslenen düşmanlıktan ileri geldiğini belirtmektedir:

Acaba (Tek Parti) rejiminin konuşulmasından hoşlanmayanlar gerçekten böyle mi düşünüyorlar? Böyle bir iddiada mı bulunuyorlar? Hepimiz biliyoruz ki Türkiye Kamutayında müstakil mebusların bulunmadığı zamanlar da oldu. O zamanlarda devlet işleri hiç münakaşa olunmadan mı yürüyordu? Eğer böyle düşünenler varsa pek çok yanıldıklarını söylemek lâzımdır. Çünkü Büyük Millet Meclisinde bugün olduğu gibi geçmişte de hiçbir vakit münakaşasız bir mesele geçmemiştir. Her meselede bütün mebuslara fikirlerini açık söylemek imkânı verilmiştir. Demek istiyoruz ki Kamutayda müstakil mebusların bulunması ve bulunmaması ile bugünkü idaremizin mahiyeti değişmiş olmaz. Meselenin esası Cümhuriyet Halk Partisinden başka esaslar üzerine yeni birtakım partilerin kurulup kurulamayacağı noktasıdır.

Ulusal bağımsızlığın tek parti sayesinde kazanıldığını, kurulan diğer partilerin ise ulusa devamlı zarar verdiğini belirten Us’a göre tek partili sistem hem demokrasiye yer vermesi hem de cumhuriyet düşmanlarına fırsat tanınamaması dolayısıyla Türkiye için en iyi sistemdir:

Millî mücadele yıllarında bir (Tek Parti) vardı. Bu da Cümhuriyet Halk Partisinin ilk şekli olan (Müdafaa-i Hukuk Cemiyet) idi. Millî mücadele böylelikle başarıldı. Ondan aykırı yollarda kurulan partiler yerlerinde bir türlü tutunamadı. Hem de hepsi ulusa zararlı oldu. Bugüne kadar yapılan tecrübeler göstermiştir ki devletimizin işlerini ulus için en iyi yolda yürütmek için (Tek Parti) rejimi çok faydalı olmuştur. Bu rejimi kanunlaştırabiliriz. Bununla beraber bu rejim yukarıda dediğimiz gibi Kamutayda müstakil mebuslar bulunmasına asla engel değildir. Böylelikle Parti dışında kalmış olan samimî yurtdaşların fikirlerinden istifade edilmiş olur.³⁴

Bir dönem İstanbul halk evi başkanlığı görevini de yürüten, uzun dönem Cumhuriyet Halk Fırkasında millet vekilliği yapan Ali Rıza Erem (1883-1969), *Tan* gazetesinde kaleme aldığı bir yazısında Kemalizm’in 6 okundan biri olan devletçiliğin demokrasi ile ilişkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Erem’e göre demokrasi ve devletçilik birbiriyle çelişen değil, birbirini destekleyen iki ilkedir ve Türkiye bütün dünyaya bu iki ilkenin nasıl birleşeceğini gösteren örnek bir model sunmaktadır:

³⁴ Asım Us, “Tek Parti”, Kurun, 12 Mayıs 1935.

Son zamanlarda devletçiliğin (demokrasi) ile nasıl uyuşturulabileceğinden şüphelenenler de olmuş... İlk önce şunu söylemek istiyoruz ki: Eğer, (devletçilik) ile (demokrasi) birleşmeseydi, bugün sosyal dünya üzerinde bir tek demokratik devlet kalmamıştır. Demek doğru olurdu. Çünkü bugün ekonomi alanında (devletçi) olmıyan, yeryüzünde tek bir devlet kalmamıştır. Hem de en başta, bugün (liberalizm) in beşiği ve demokrasinin kaynağı sayılan batı devletlerinden İngiltere, Fransa ve Amerika olduğu halde... Kaldı ki, yeryüzünde demokrasi ile devletçiliği uyumlu bir surette birleştirmiş tek bir devlet olmasaydı bile, ATATÜTK devriminin kurduğu bugünkü devletçi ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti böyle bir devlet için bütün dünyaca örnek alınmağa değer biricik bir devlet olabilirdi.

Millet iradesi anlamına gelen demokrasinin her toplumda farklı anlamlar kazanabileceğini savunan Erem'e göre Türk demokrasisi tarihsel gelişimine ve sosyal durumuna göre son şeklini kazanmıştır:

Şüphesiz ki, demokrasi, ulusun egemenliği demektir. Ancak her ülkede demokrasinin taplanma yolları, o ülkenin tarihsel gelişimine, sosyal yaşayışına, sosyal durumuna ve ulusal ırasına (karakter) göre birbirinden ayrılmıştır (farklıdır). Nitekim taplama alanında: Ne Fransa'nın demokrasi ve devletçiliği İngiltere ve Amerika'ninkinin ayıdır, ne de Amerika'nın demokrasi ve devletçiliği Fransa ve İngiltere'ninkine benzer. Ancak hepsinde ortak olan şey ulus egemenliğidir.

Türk demokrasisini diğer demokrasilerden ayıran temel özellik kuvvetler ayrılığı yerine kuvvetler birliği esasına göre bütün gücün kamutayda toplanmasıdır:

Türk demokrasisi: -'Egemenlik birdir. Bağımsız, şartsız ulusundur' esasına dayanıyor. 'Egemenlik hakkını, ulus adına Kamutaya veriyor. 'Törütken (tesri) ve yürütken (icra) yetkileri Kamutayda topluyor. Çünkü: Türk ulusunun yönetim şeklini (kuvvet birdir) esasına dayatıyor. O (bir) olan (kuvvet) te (Kamutay) dir. Ve onun üstünde başka hiçbir kuvvet yoktur. Kamutayı da ulus seçiyor. Kamutay törütüm yetkesini (tesri salâhiyeti), doğrudan doğruya kendisi kullanıyor. Yürütüm yetkesini (icra salâhiyetini) de kendi arasından seçtiği (cumhur başkanı) ile onun orunluacağı hükûmete bırakıyor.

Yönetimin tek elde toplanmasının yanı sıra, Türk demokrasisi, dünyadaki diğer demokrasilerde olduğu gibi en temel insanlık haklarını korumaktadır:

Türk demokrasisi, 'yurddaşların ferdî ve sosyal (özgenlik), eşitlik (müsavat), dokunulmazlık (masuniyet) ve mülkiyet hakları' gibi bugünkü modern insan sosyetelerinin üstünde yaşadığı kamusal hakları barımayı (himaye) esas tutuyor. Ancak 'bu hakları, devletin varlık ve otorite sınırı ile' buclandırıyor. Ferdî ve hükmi şahsiyetlerin kınavlarını (faaliyetlerini) kolluyor ve koruyor. Ancak bu kınavların 'kabuğasıya (amme menfaatlerine) aykırı olmasını istiyor. Onun için ulusal 'irde ve egemenliğin, devletin yurddaş ve yurddaşın da devlete karşı olan (ödev) ve (yükümlerini) tamamile yerine getirmek için kullanılması' esasını güdüyor.

Bunlara ek olarak Erem, sınıfsız toplum tasavvurunu, Türk demokrasisinin sahip olduğu özgün nitelikler arasında saymaktadır: “*Türk demokrasisi, (klas) da tanımıyor. Kanun karşısında saltık bir eşitlik kabul ediyor; hiçbir ferde; hiçbir ayleye, hiçbir klasa, hiçbir ömeğe (cemaate) ayırt (imtiyaz) ve ayralık (istisnaiyet) tanımıyor. Türkiye Cumhuriyeti halkını yalnız iş bölümü bakımından türlü hizmetlere ayrılmış bir sosyete sayıyor.*”³⁵

Sonuç

Yeni Türkiye’de çok partili hayata geçiş denemeleri, kurulan partilerin Atatürk devrimlerine muhalif hareketlerin merkezine dönüşmesinden dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece Atatürk döneminde, Türkiye tek partili bir yönetim sistemi ile idare edilmiştir. Yönetici kadronun toplumu eğitime ve dönüştürme misyonunu üstlendiği ve uygulamada zaman zaman otoriter yöntemlerin kullandığı bir gerçektir. Zira yönetici kadro, toplumun aydınlanma yolundaki ilerleyişini evrimsel bir çizgide yavaş yavaş beklemek yerine, *Atatürk devrimleri* veya *Türki inkılabı* nitelendirmelerinden de anlaşılacağı üzere devrimci bir yöntemi tercih etmiştir. Saltanatın kaldırılarak -çoğunlukla demokrasi ile eş anlamlı kullanılan- millet egemenliğine dayalı cumhuriyete geçilmesi bir devrimle olmuştur. Bundan sonra yapılacak olan, zaten nihai hedefi demokrasi olan Atatürk devrimlerinin korunması, geliştirilmesi ve toplumda kök salmasının sağlanmasıdır. Devrimci, aydınlanmacı kadroya göre bunu sağlamanın yolu, toplumu bağınazlıktan kurtararak demokratik kültürün gelişmesini sağlamaktır.

Yeni Türkiye’de demokrasinin varlığı, tek parti içinde muhalefete izin verildiği söylemi ile açıklanmıştır. Bu dönemde, demokrasi aleyhine bir görüş ileri sürülmemiş, aksine, demokrasiyi öven birçok yazı kaleme alınmıştır. Bizzat Atatürk, demokrasinin ayrıntılı analizini yapmış, Türkiye’de demokratik bilincin gelişmesini arzulamış, hatta kız kardeşini yeni bir partinin kuruluş aşamasında görevlendirerek muhalefeti cesaretlendirmiştir. Recep Peker, Mamut Esat Bozkurt, Şükrü Kaya gibi önemli görevlerde bulunanlar, Atatürk’ün demokrasi hakkındaki görüşlerini paylaşmışlar, onlar da Atatürk gibi demokrasiye karşı olduğunu düşündükleri bireysel özgürlüğün sınırını milli çıkarlar ile çizmişlerdir. Milli çıkarların bireysel çıkarlardan daha üstün tutulduğu bir demokrasiyi savunmuşlardır. Atatürk devrimlerini korumak ve güçlendirmek amacı taşıyan tek parti rejimini Türkiye’de demokrasinin garantisi olarak görmüşlerdir. Diğer yandan parti içi muhalefetin varlığı, demokrasinin varlığının bir diğer göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Muhalif bir gelenekten gelen Ahmet Emin Yalman, Şükrü Kaya’nın Türkiye’de demokrasinin işletilmesi hakkındaki görüşlerini paylaşmakla beraber, uygulamada bazı pürüzler olabileceğini belirterek, daha yapılacak çok iş olduğunu ifade etmiştir.

Dış basından yazılarda ise *Yeni Türkiye’yi* demokrasi konusunda övgüye değer gören değerlendirmeler okumak mümkün olmuştur. Bu değerlendirmelerde, tek parti iktidarının, iki savaş arası yükselişe geçen otoriter rejimlerle kıyaslanamayacak derecede demokrasiye bağlı olduğu ve Atatürk devrimlerinin demokrasiyi geliştirmek yönündeki samimi çabaları teslim edilmiştir. Demokrasi konusunda kaleme alınan eleştirel yazılar dahi, Türkiye’deki totaliter eğilimlerin sebebini, demokrasi düşmanlığı ile değil, Türkiye’ye yönelik iç ve dış tehditler karşısındaki defansif tutumla açıklamışlardır. Sonuç itibarıyla bu

35 Ali Rıza Erem, “Kamâlizm’de devletçilik”, Tan, 12 Ağustos 1935.

çalışmada yer alan yazarların genel kanısı, *yeni Türkiye'nin* demokratik bir devlet olduğu yönündedir.

Kaynakça

- “Behmenin Türkiye hakkındaki beyanati”, *Ayin Tarihi*, Sayı 33, 1-31 Ağustos 1936.
- “*Neues Wiener Tageblatt*”, *Ayin Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 15, 1-28 Şubat 1935.
- “Türkiye'nin yeni bünyesi”, 26 ikincikanun 1935 tarihli *Times* (Londra) dan aktaran: *Ayin Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 15, 1-28 Şubat 1935.
- “Yeni bir ‘totalitarisme’”, *Ayin Tarihi*, Sayı 25, 1-31 I. Kânun 1935.
- “Yeni Türkiye. Birleşik Amerikadan parlamentolar konferansına iştirak eden grup umum kâtibi A.D. Gall tarafından tanzim edilen rapor” dan aktaran: *Ayin Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 15, 1-28 Şubat 1935.
- “Yeni Türkiye'nin görünüşü”, Maurice Roland'dan aktaran: *Ayin Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 12, 1-30 2. Teşrin 1934.
- “Yeni Türkiye'nin iktisadî siyaseti”, *La République*, 9 Birinciteşrin, 1934'den aktaran: *Ayin Tarihi*, 1-31 1. Teşrin 1934, sayı 11, Matbuat Umum Müdürlüğü, 1934.
- “Yeni Türkiye'nin uyanışı”, 9 Kanunuevvel 1936 tarihli Elmuttakam “Elkahire” den aktaran: *Ayin Tarihi*, Sayı 25, I.-31 Birincikanun 1935.
- “Yeni Türkiye'ye dair”, 26 Teşrinevvel 1935 tarihli L'Indépendance Roumanile, Bükreş'ten aktaran: *Ayin Tarihi*, Sayı 25, I.-31 Birincikanun 1935.
- Asker, Ahmet (2014), *Kemalist Türkiye'den Nazi Almanyası'na karşılaştırmalı bakışlar ve alginlar 1929-1939*, İstanbul: Libra Yayınevi.
- Atatürk, Mustafa Kemal (2010), *Medeni Bilgiler*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Atay, Falih Rıfkı, “Yeni Türkiye ve rolü”, *Ulus*, 22.07.1936.
- Bozkurt, Mahmut Esat, “Kamâlizm'in ideolojisi”, *Tan*, 28 Mayıs 1935.
- Bozkurt, Mahmut Esat, “Kemalist demokrasi”, *Ulus*, 20 Mart 1939.
- Çemberleyn, Sir Osten, “Avrupa demokrasisinin yıkılışı”, *Ayin Tarihi*, Sayı 36, 1-30 Son Teşrin 1936.
- Erem, Ali Rıza, “Kamâlizm'de devletçilik”, *Tan*, 12 Ağustos 1935.
- Ertem, Sadri “Demokrasinin zaferleri”, *Vakit*, 7 Haziran 1939.
- Ertem, Sadri, “Liberalizm ehramı tersine çevriliyor”, *Kurun*, 12 Mayıs 1936.
- Herbert Side, Bothan, “Atatürk bize bir model olabilir”, *Ayin Tarihi*, 1-30 Sonkânun 1938.
- Heriot, M.E., “Eski Türkiye'den yeni Türkiye'ye. Sabık Fransa Başvekili M.E. Herriot'un 29 ikinci teşrin 1933'de verdiği konferans”, aktaran: *Ayin Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, 15 II. Teşrin- 31 I. Kanun 1933.
- Hobsbawm, Eric (2006), *Kısa 20. Yüzyıl – Aşırılikler Çağı 1914–1991*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları.
- Jackh, Ernest (2008), *Yükselen hilal. Türkiye'nin dünü, bugünü, yarını*, Çev. Sakıp Murat Yalçın, İstanbul: İkarus Yayınları.

- Kaya, Şükrü, “Atatürk rejimi”, Aktaran: Ahmet Emin Yalman, *Tan*, 29 İlkânun 1936.
Milletvekili genel seçimleri 1923-2011 (2012), Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Peker, Recep “Uluslaşma, devletleşme”, *Ulus*, 3 Temmuz 1936.
- Peker, Recep, “Bay Recep Peker tarafından ana inkılâp hakkında verilen ders”, *Ayın Tarihi*, Sayı 13, 1-31 I. Kânun 1934.
- Reisman, Arnold (2011), *Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk Vizyonu*, çev: Gül Çağalı Güven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Svetovski, “Türk Parlâmentosu elit idaresi”, *Ulus*, 13 İlkânun 1936.
- Tongas, Gérard, “Türk yenileşmesinin sembolü Ankara”, *Ayın Tarihi*, Sayı 29, 1-30 Nisan 1936.
- Us, Asım “Tek Parti”, *Kurun*, 12 Mayıs 1935.
- Yalman, Ahmet Emin, “Atatürk Rejimi”, *Tan*, 29 İlkânun 1936.
- Yalman, Ahmet Emin, “Rejim ve menfi ruh”, *Tan*, 30 İlkânun 1936.